

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **“Вплив армійської служби на цінності українських
військовослужбовців під час повномасштабної війни”**

Виконав: студент 4 року навчання

Спеціальності 054 Соціологія

Негрєєв Антон Геннадійович

Наукова керівниця: Мальцева К.С.,

доктор соціологічних наук,

доцент кафедри соціології НаУКМА

Рецензент/ка: Мажак І.М., к. соціол. наук,

доцент

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар/ка ЕК: _____

«___» _____ 2025 р.

Київ – 2025

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ АРМІЙСЬКОЇ СЛУЖБИ НА ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	9
1.1. Концептуалізація поняття “цінності” та виокремлення впливу зовнішніх чинників на ціннісні пріоритети.....	9
1.2. Підходи до розгляду армійської служби в умовах війни як фактору організації ціннісних пріоритетів українських військовослужбовців.....	12
1.3. Контекст повномасштабної війни як фактору організації ціннісних пріоритетів українських військовослужбовців.....	16
РОЗДІЛ 2. ВИОКРЕМЛЕННЯ ВПЛИВУ СЛУЖБИ НА ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ НА ПРИКЛАДІ ОПИТУВАННЯ ДІЮЧИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	25
2.1. Методологія детекції впливу служби на ціннісні пріоритети українських військовослужбовців.....	25
2.2. Інструмент та композиція вибірки.....	26
2.3. Ціннісні пріоритети українських військовослужбовців та їхні демографічні кореляти.....	31
2.4. Вплив травматичних стресорів війни на ціннісні пріоритети українських військовослужбовців.....	43
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	62
ДОДАТОК А. Зразок анкети, адміністрованої респондентам-військовослужбовцям для участі у дослідженні.....	69

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало джерелом різких, докорінних і болісних змін у багатьох сферах життя українців і країни загалом: знищено до руїн незліченна кількість міст, нанесено тяжкий удар по економіці і безпеці країни, стосунки між близькими людьми піддаються випробуванням відстанню та часом, втрачено і покалічено людські життя, уражено здоров'я дорослих і дітей. Війна є одним з найбільш інтенсивних стресорів, на які може наражатися людина; будь-який збройний конфлікт об'єктивно загрожує життю військових і цивільних. Окрім зменшення матеріального та людського капіталу, війна також має потужний ефект на здоров'я, добробут та якість життя нації: “Втрачені життя це лише верхівка айсбергу” (Murthy, 2006, с.25). Наслідки війни можуть мати довготривалий термін і впливати на психологічну складову як дорослих, так і дітей. Досвід участі в бойових діях залишає слід; травми війни трансформують світобачення, пріоритети і мотивації людини, і здатні впливати і модифікувати думки, емоції та поведінку роками після завершення активної фази збройного конфлікту. Найбільший тягар війни несуть військові. В умовах постійних інтенсивних бойових дій, щоденного ризику для життя, втрат побратимів та інших руйнівних наслідків війни наші військові відчувають суттєво вищий рівень стресу, ніж середньостатистична цивільна людина.

Дослідження рівня стресу та наявності ПТСР у українських батьків станом на вересень 2022-го року свідчить про те, що 40.6% від усіх респондентів мали підвищені симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) чи комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР), водночас у 2016-му році цей показник складав 21% (Karatzias, 2023). Таку суттєву різницю у показниках можна пояснити тим, що з початком повномасштабної агресії РФ на Україну кількість людей, які напряду пов'язані з наслідками війни, стала набагато більша (у порівнянні

з населенням східних областей України і війною 2014-2022 років). Попри це, гостріші симптоми ПТСР та КПТСР відчувають саме представники східних областей України, що пояснюється високою інтенсивністю збройних сутичок вздовж лінії фронту в східних областях та їхньою тривалою фазою (з 2014-го року і до сьогодні) (Karatzias, 2023). Наразі існує велика ймовірність того, що ці показники станом на початок 2025 року є суттєво вищими, адже за ці два з половиною роки населення піддавалось ширшому діапазону травматичних стресорів, пов'язаних з війною.

З основних наслідків загострення або виникнення ПТСР є “серцево-судинні захворювання, розлади імунної реакції, коротша тривалість життя та набуття генералізованого тривожного розладу”(Helfman, 2015, с. 1-2). Згідно з дослідженням психологічних наслідків Ізраїльської війни 2014-го року Хелпмана та колег, жінки мали більші шанси розвитку симптомів ПТСР або генералізованого тривожного розладу (ГТЗ), ніж чоловіки.

Зіткнення з постійною небезпекою та її психологічними наслідками привертає увагу до питання щодо впливу травматичних стресорів, пов'язаних з війною, на мотивацію та цінності українців на фронті та в тилу. Внаслідок служби ПТСР може впливати на психоемоційне життя військовослужбовця, створюючи при тому нове середовище, до якого комбатант мусить адаптуватися, аби вижити та ефективно функціонувати як людина. Адаптація до нового життя супроводжуються переосмисленням важливих раніше речей, що може супроводжуватись зміною цінностей. У раніше проведеному дослідженні, до вибірки якого входили мешканці країн Європи, зазначається про присутній сильний кореляційний зв'язок між новими цінностями (які постали внаслідок розвитку країн на межі ХХ-ХХІ століть), особливо цінностями стимуляції (англ. stimulation values), і ПТСР та іншими травматичними проявами наслідків війни (Burri & Maercker,

2013). У свою чергу, під цінностями стимуляції мається на увазі виражене бажання мати різноманітне життя, сповнене новизною та захопленням, а також постійними викликами. Цінності стимуляції, у свою чергу, тісно пов'язані з таким концептом у психології, як посттравматичне зростання, яке було вперше сформульовано дослідниками в середині 1990-х і визначається як *“позитивні психологічні зміни, пережиті в результаті боротьби з травмою або складними ситуаціями”* (Dell'Osso, 2022, с.390). Травматичні ситуації у житті людей можуть спричиняти позитивні зміни у психоемоційній складовій особи. Посилаючись на цільову аудиторію цього дослідження, травматичні ситуації на фронті (наприклад, загибель побратима, екстрена ситуація на бойовому виході) зможуть розвинути в комбатанті відчуття власної впевненості, кращі навички міжперсональної взаємодії, знаходження власної філософії життя і, тим самим, насолоди від життя. Незважаючи на те, що респондентами для даного дослідження були не тільки професійні військові, слід зазначити, що військовослужбовці це не окрема каста населення, адже армія це місце, де всі категорії населення живуть та виконують свої обов'язки пліч о пліч разом.

Попри прямий вплив ПТСР/КПТСР на конфігурацію цінностей військовослужбовців, ціннісні пріоритети схильні видозмінюватися і без наявності травми чи психічних розладів. Таким чином, війна також привносить свій вклад в організацію власних ціннісних пріоритетів серед психічно здорових комбатантів, внаслідок чого, як вже було зазначено, буденні цінності можуть втрачати свій сенс, а духовні – навпаки, набирати його (важливість духовних зв'язків з сім'єю, друзями тощо). Зокрема, діти в цьому випадку займають помітне місце, адже вони постають як менш захищена категорія населення і фізично, і емоційно. Молодше населення країни може піддаватися великому спектру стресорів та тривог, що, в кінцевому випадку, впливатиме на їхню психоемоційну організацію впродовж всього життя, в тому числі через завдання непоправної шкоди

здоров'ю. Отже, батьки є емоційним та фізичним щитом своєї дитини, якого вона так потребує, і комбатанти також свідомі цього. Адже батьками можуть виступати діючі військовослужбовці, які вимушені були приєднатися до Сил Оборони. Через високий рівень відповідальності за свою дитину військовослужбовці, які є водночас батьками, схильні відчувати стрес та тривожність набагато більшої інтенсивності, ніж середньостатистична пересічна людина без власної сім'ї та дітей.

Таким чином, **актуальність дослідження** пояснюється необхідністю кращого розуміння наслідків травматичного досвіду військових, зумовленого характером та динамікою бойових дій на території України внаслідок війни з Російською Федерацією, а також нагальною потребою у соціальній та психологічній адаптації українських військовослужбовців, для чого необхідно розуміти їхні мотивації та пріоритети. З моменту написання курсової роботи минулого року (Негреєв, 2024) було помічено позитивну тенденцію до збільшення кількості досліджень психічного здоров'я та соціальної адаптації українських військовослужбовців. Тим не менш, їхня кількість досі залишається вкрай малою у порівнянні з дослідженнями збройних конфліктів в інших країнах. Подібну ситуацію можна пояснити насамперед тим, що дослідження наслідків воєн проводиться після їх завершення, але не під час збройного конфлікту. Попри це, українські (і не тільки) дослідники вважають за потрібне висвітлювати наявні проблеми вже зараз і тому з'явилося більше емпіричного матеріалу для вивчення цього аспекту російсько-української війни. Таким чином, зберігається необхідність виокремлення чинників змін ціннісних пріоритетів серед опитаних військовослужбовців, аби включити цю важливу компоненту до розробки стратегій для підтримки діючих військових та реабілітації ветеранів.

Основним **дослідницьким питанням**, що направляло дослідницький пошук, є: *чи впливає служба в армії в умовах повномасштабної війни*

цінності військових, і якщо так, то які саме обставини і як саме впливають на цінності українських військових?

Об'єктом дослідження є ціннісні пріоритети українських військовослужбовців, які брали участь у бойових діях російсько-української війни, починаючи з лютого 2022-го року. **Предметом дослідження** є вплив досвіду військової служби на ціннісні пріоритети опитаних військовослужбовців.

Мета дослідження – перевірити міру та характер впливу досвіду військової служби на ціннісні пріоритетів опитаних військовослужбовців.

Для реалізації мети дослідження необхідно виконати такі **завдання**:

- Виокремити зміст поняття ціннісні пріоритети та охарактеризувати їхні чинники до видозміни, описані в літературі;
- Охарактеризувати контекст російсько-української війни як чинник у ціннісних пріоритетах;
- З'ясувати чинники, що можуть здійснювати вплив на ціннісні пріоритети у опитаних військовослужбовців;
- Перевірити зв'язок чинників, що впливають на ціннісні пріоритети респондентів.
- Оцінити силу зв'язку між факторами, що впливають на цінності і ціннісні пріоритети українських військових.

Основу **теоретично-методологічної бази** складають теорія базових цінностей, теорія ціннісної терапії, теорія цінностей та теорія ієрархії потреб. Додатково було взято теорію змін ціннісних систем, а також теорію системних переконань.

Емпіричною базою є кількісний масив первинних даних, створений у лютому 2025 р. на основі онлайн-опитування діючих військовослужбовців, здійсненого через поширення онлайн-анкет (Google Forms) серед дійсних українських військовослужбовців (N=37)(20 чоловіків, 17 жінок). Оскільки збір даних серед військового персоналу

напряму під час війни ускладнено, особливо серед військових, які несуть службу, методом рекрутування респондентів для дослідження були співпраця з гейткіперами, зокрема адміністраторами публічних чатів на військову тематику, а також особисті повідомлення у месенджерах.

РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ АРМІЙСЬКОЇ СЛУЖБИ НА ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

1.1.Концептуалізація поняття “цінності” та виокремлення впливу зовнішніх чинників на ціннісні пріоритети

Поняття цінностей/ціннісних пріоритетів вивчались ще з самих початків соціологічної науки. Першими ключовими дослідниками-соціологами, які почали тлумачити та досліджувати дані поняття були “батьки” соціології Макс Вебер та Еміль Дюркгайм. Останній стверджував, що цінності пов’язані з усталеними нормами та поведінкою індивіда, водночас Вебер називає цінності “нещасною проблемною дитиною нашої [соціології] дисципліни” (Steinert, 2023, с.34). Саме Вебер привніс свій вклад у те, щоб соціологи/психологи почали розрізняти значення (value - одиниця) та цінності (values - множина). Значення є бажаним кінцем якоїсь дії індивіда, у свою чергу цінності – її керівним принципом, який будує навколишнє життя. Як стає зрозуміло, цінності тісно пов’язані з мораллю особи і саме тому даний концепт досліджується багатьма філософами. Наприклад, Гілберт Харман, описуючи цінності, зазначає, що джерело моралі закладене не в природі речей, а в людських домовленостях (Harman, 2000). Філософ впевнений, що люди переймають якісь цінності від інших для того, аби взаємодіяти між собою. Дані цінності, у свою чергу, дозволяють людині поводитись так, як від неї очікує група або спільнота. Одним із основних дослідників цінностей у філософії також був і Фрідріх Ніцше, який був твердо впевнений у своїй праці “Генеалогія моралі”, що ключова роль цінностей полягає у тому, що цінності для людини є неабияким зосередженням всіх зусиль у зміні наших думок та поведінки (Richardson, 2020). За своє

активне філософське життя дослідник так і не дійшов до прямого визначення цінностей як концепту, але він заклав фундаторські знання у започаткуванні дослідження цінностей у багатьох науках.

Важливим пунктом, на якому наголошують дослідники, при вивченні поняття цінностей є обґрунтоване розуміння відмінностей між цінувати (дієслово) та цінності (підмет). Наприклад, коли особа каже, що вона “цінує” ту чи іншу людину, діяльність або просто щось в житті, то їй не просто це подобається – вона співпереживає цьому та відчуває внутрішньо, що є добрим. Цей процес співпереживання називається ціннісним процесом (процесом оцінки) і задля більш глибокої концептуалізації даного поняття Норман Фезер зазначає: “Ми пов'язуємо можливі дії та результати в конкретних ситуаціях з нашими системами цінностей, тестуючи їх проти наших загальних уявлень про те, що ми вважаємо бажаним або небажаним з точки зору наших власних ціннісних пріоритетів” (Rohan, 2000, с.256). У свою чергу цінності (підмет) досліджуються сучасними дослідниками з точки зору кожної окремої людини з її власними оцінками різних сутностей в її середовищі. Досліджуючи цінності людей, науковці намагаються зрозуміти основні мотиваційні чинники до дій, а також як ці дії імплементуються в їхньому середовищі.

Поняття цінностей плідно вивчається і операціоналізується дослідниками з багатьох галузей: у соціології, психології, політології, філософії, менеджменті та масових комунікаціях (PR). Цінності є ключовим конструктом для розуміння людської поведінки, її мотивів і бажаного кінцевого результату. Цінності слугують “стандартами або критеріями, що впливають не тільки на дії, а й також на судження, вибір, поведінку, оцінку когось/чогось, аргументацію, раціоналізацію та приписування причинно-наслідкових зв'язків” (Rokeach, 2008, с.2). Водночас зміна цінностей та ціннісних пріоритетів індивіда, за Мілтоном

Рокічем, може відбуватися внаслідок змін в індивідуальному сприйнятті, переосмисленні суспільних цілей та вимог, а також внаслідок внутрішніх суперечностей, де зміна цінностей є потребою у зміцненні самоповаги і узгодженні власних установок та поведінки. Рокіч називає цей процес “*ціннісним перевихованням*” (value reeducation) (Rokeach, 2008, с.7). Твердження Мілтона Рокіча про переосмислення індивідами суспільних цілей та вимог у свою чергу тісно переплітається з таким відносно новим концептом у соціології як *інтерналізація цінностей*. Згідно даного концепту інтерналізація є “*перейманням цінностей та ставлень суспільства як власного, щоб соціально прийнятна поведінка мотивувалася не очікуванням зовнішніх наслідків, а інтринстичними чи внутрішніми чинниками*” (Wu, 2025, с. 1). Інтерналізація може бути помітна у багатьох сферах діяльності людини як, наприклад, академічна успішність. Студент, переймаючи цінності групи, а саме студентства, тим самим збагачує себе ключовою складовою власної академічної успішності, залучення, а також належного виховання. Дослідники даного концепту зазначають, що дослідження концепту інтерналізації цінностей дає суспільству не тільки ширше розуміння психологічних шляхів формування цінностей, а також пропонує назагал теоретичні та практичні рамки, які можуть сприяти особистісному зростанню, соціальній адаптації та психічному здоров’ю.

Видозміна цінностей також, як вже було зазначено, може відбуватися перед обличчям критичної загрози функціонуванню та життю суспільства як ,наприклад, війна. Під час війни суспільство схильне радикалізувати свої погляди і гуртуватися, створюючи при цьому цінні психологічні зв’язки.

Дослідники різняться за своїми тлумаченнями цінності таким чином:

- Клайд Клакхон – “*Цінності - це поняття, явне або неявне, відмінне від індивіда або характеристики групи, [чогоось] бажаного, що*

впливає на вибір з наявних режимів, засобів і кінців дії” (Thome, 2015, с.47).

- Майкл Фрезе – *“Цінності пов'язані з тим, що сприймається морально як добре або погано” (Frese, 2015, с.1328).*
- Мілтон Рокіч – *“Цінності це стійке переконання, що конкретний спосіб поведінки або кінцевий стан існування є особисто або соціально кращим за протилежний або зворотний спосіб поведінки або кінцевий стан існування” (Debats, 1996, с.48).*
- Шалом Шварц – *“Цінності це відповіді на три універсальні вимоги людського існування, а саме потреби людей як біологічних організмів, згоди в соціальних діях, виживання і благополуччя груп” (Schwartz, 2012, с.2).*

В цьому дослідженні метрики спиратимуться на таку концептуалізацію цінності: *“Цінності це довговічне мотиваційне поняття, засноване на переживанні чогось доброго. Цінності зазвичай концептуалізуються як ідеї, які можуть утворювати співорганізовані системи і існувати в ієрархічній формі з точки зору постановки мети” (Maltseva, 2018. с.3).*

1.2. Підходи до розгляду армійської служби в умовах війни як фактору організації ціннісних пріоритетів українських військовослужбовців

Першим засадничим пунктом, який будує теоретичне підґрунтя даного дослідження, є *модель зміни ціннісних пріоритетів* Пет Хатчеон. Згідно цієї моделі, дослідниця зазначає, що особистісні ціннісні пріоритети індивіда пов'язані з ідеологічним підґрунтям групи, в якій він перебуває (Steinert, 2023). Власне дані особистісні цінності є відлунням того, що погано, що добре і що взагалі реальне. Таким самим чином

відіграє і ідеологічна база групи, система знань і норм якої може мати свій вплив на думки і дії конкретної людини. Хатчеон також зазначає, що ці дві системи не є сталими, а можуть трансформуватися під впливом одна одної і навколишніх подразників. Впродовж цієї трансформації агенти схильні змінювати способи мислення конкретних проблем, розуміючи, що старі шляхи виходу вже неефективні. Таким чином, у цих агентів змінюються ціннісні пріоритети. Така модель може бути корисна в цьому дослідженні саме тим, що ми зможемо сконструювати реальність кожного респондента в армії і виокремити можливі фактори впливу на систему ціннісних пріоритетів.

Нарівні з попередньою моделлю, варто використати також і *теорію інтегрованих ціннісних систем* Шалом Шварца. Згідно цієї теорії, цінності виокремлюються як “бажані, трансситуаційні цілі, різні за важливістю, які служать як керівні принципи в житті людей” (Seligman, 1996). Шалом Шварц переконаний, що всі цінності різняться своїм типом мотиваційної цілі, яку насамперед вони виражають. Таким чином, Шварц виділив три ключові універсальні вимоги людського існування: біологічна, соціальна інтеракційна та потреба в функціонуванні/виживанні конкретної групи. У свою чергу з цих трьох ключових вимог було виокремлено десять типів універсальних цінностей: сила (соціальний статус та домінування над людьми/ресурсами), досягнення (особистий успіх), гедонізм (задоволеність життям), стимуляція (потреба в різноманітності життя), саморегульованість (незалежність від думки інших, важливість власних дій), універсалізм (розуміння, толерування інших людей та їх потреб), доброзичливість (збереження добробуту навколишніх людей, з якими наявний частий контакт), традиції (повага до культури та/або релігії), відповідність (стриманість ідей/дій, які можуть нашкодити іншим) і безпека (гармонія, стабільність у суспільстві, стосунках тощо) (Seligman, 1996, с.3). Розподіл ціннісних змінних по цим десятьом універсальним

типам цінностей, пов'язаним з людськими потребами, може бути використано у процесі операціоналізації для більш рівномірного теоретичного покриття у створенні блоків запитань в дослідницькому інструменті, а також для зіставлення та ранжування ціннісних пріоритетів в межах різних класів цінностей у процесі аналізу .

Розширюючи теоретичний плацдарм дослідження, було обрано не менш важливу *теорію менеджменту терором* (англ. Terror Management Theory), згідно якої екзистенційний страх смерті приглушується завдяки виробленим в процесі еволюції когнітивним адаптаціям, що наголошують на успішному втіленні людиною культурних стандартів (Pyszczynski, Solomon, & Greenberg, 2015). У межах цієї теоретичної рамки культура людини (зокрема, її ціннісні пріоритети та стандарти) набула можливості надавати захист як винагороду за успішне дотримання вимог нормативної культури, що дозволяє ефективно боротися з тривогою, страхом, руйнацією і навіть страхом неминучої смерті (Maltseva, Halimov, & Kuchynskyi, 2023). Цінності через призму даної теорії висвітлюються як емоційно забарвлені ідеї про добро і зло, що вважається центральним джерелом моралі, краси та істини і, відповідно, бажаною ціллю для групи, яку інтерналізують її члени.

Оскільки збройний конфлікт несе об'єктивні загрози життю, обставини війни накладають найбільш інтенсивні загрози на сприйняття світу і виступають рушійною силою, яка впливає на цінності групи та кожного індивіда. Окрім фізичних наслідків бойових дій для населення (втрати людей, руйнація будинків, каліцтво тощо), дослідники виокремлюють і психоемоційні чинники (біль, страх, туга). В умовах війни, згідно тверджень, змінюється соціальна екологія групи, де кожен має схильність переосмислювати власні цінності та виставляти пріоритети, змінюючи при тому свою поведінку (Maltseva, Halimov, & Kuchynskyi, 2023). В основі цієї теорії, як стає зрозуміло, лежить колективна

відповідальність та загострена реакція на зовнішню небезпеку, яка несе загрозу існуванню та функціонуванню суспільства. Внаслідок даної загрози (наприклад, війни), суспільство схильне радикалізуватися у своїх поглядах, що стосується і покарання у разі відхилення від нормативних стандартів і винагороди за їх дотримання.

Додатковим теоретичним концептом, який є дотичним до дослідження цінностей під час війни, є *об'єднання (злиття) ідентичностей* (англ. identity fusion). В умовах злиття ідентичностей грань між індивідуальними та суспільними цінностями схильна видозмінюватися (зникати) під впливом загрози функціонуванню суспільства та життю індивідів як, наприклад, війна, і призводити до ототожнення власних індивідуальних цінностей до цінностей культурної групи. Під цим впливом індивіди також схильні відчувати більшу спорідненість із власною групою і переймати все більше культурних конструкцій. Харві Вайтхауз, один із ключових дослідників даного концепту, зазначає, що злиття особистостей (наприклад, цілої країни у випадку війни) є “проксимальною причиною особистісної, прогрупованої поведінки або «парохіального альтруїзму»” (Whitehouse, 2014, с.177-183). Згідно отриманих даних впродовж досліджень, Вайтхауз стверджує, що особи, які мають злиття особистості з групою, схильні виставляти свою кандидатуру на “жертвоприношення” в перших рядах, аби дати можливість своїм побратимам та посестрам досягти бажаної цілі. Найбільш популярними групами, з якими виникає злиття особистості, серед комбатантів Лівійської революції 2014-го року є : власна сім'я (99%), власний батальон (97%) та інші батальони (96%) (Whitehouse, 2014, с. 177-185). Дану параллель можна провести і з сучасною війною, де українські комбатанти нерідко називають свою бригаду/батальон/роту “другою сім'єю”.

Почуття єдності, що породжується злиттям ідентичностей (англ. *identity fusion*), є вкрай потужним за своєю сутністю, адже для його функціонування потрібна нагальна мета, заради якої актори схильні видозмінювати або підкріплювати свої цінності. Представники ветеранського та навколофутбольного руху, близнюки та члени братства коледжів, а також особи, які займаються бойовими мистецтвами, схильні відчувати ще більші реляційні зв'язки та розширення психологічної спорідненості з представниками своєї групи (Maltseva, Halimov, & Kuchynskyi, 2023). У свою чергу, Харві Вайтхауз проводив дослідження революції у Лівії 2011-го року і також дійшов до висновку, що попри відсутність кровних зв'язків комбатантів, особи були схильні відчувати вкрай міцний психоемоційний зв'язок всередині групи і могли вмерти один за одного (Whitehouse, 2014). Даний концепт був корисний в цьому дослідженні саме тим, що була наявна можливість відобразити теоретичне злиття особистісних та суспільних цінностей у респондентів, підтверджуючи це їхньою приналежністю до однієї з груп.

1.3. Контекст повномасштабної війни як фактору організації ціннісних пріоритетів українських військовослужбовців

Повномасштабне вторгнення в Україну триває вже третій рік поспіль, не враховуючи той факт, що сама війна почалась ще в 2014 році. За цей час Російська Федерація нанесла шкоду Україні в секторі економіки, соціальної та критичної інфраструктури, освітньої інфраструктури тощо. Даний список можна і надалі розширювати, але найбільшої шкоди було завдано українській нації в якості смертей десятків тисяч цивільних та військових осіб. Станом на 18 лютого 2025 року втрати серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року оцінюються щонайменше в 12,654 людини (Управління Верховного Комісара, 2025), водночас втрати серед особового

складу , за словами Володимира Зеленського в інтерв'ю Kyodo News 27 листопада 2024 року, “значно менша, ніж 80 тисяч” (BBC, 2024).

З кожним днем військових, які мають ознаки ПТСР, все більше в міру того, як ситуація на фронті стає інтенсивнішою і тривалішою. Подібна інтенсивність суттєво впливає на моральну складову війська і її боєздатність. Таким чином, ключовим питанням є соціальна адаптація та реабілітація військовослужбовців із ПТСР, які повернулися із війська. Така психологічна реабілітація потребує систематичного нагляду від докторів над пацієнтом і створення відповідних законодавчих політик, які забезпечуватимуть це (Helpman, 2015). У разі відсутності професійного лікування даного розладу, він може набути форми хронічного захворювання та сприяти розвитку інших тяжких хвороб, в тому числі і суїцидальних думок (Morina, 2018). Важливість вирішення цього питання пояснюється також тим, що нинішня повномасштабна війна є найбільшою війною в Європі з часів Другої світової війни (Pavlova, 2022, с.1). У відповідь на збройну агресію Україна вимушена мобілізувати додатне населення, що в більшості не є військовим за фахом. Добровольці, у свою чергу, можуть мати підвищені симптоми та шанси на набуття ПТСР або депресії, ніж професійні військові. Це твердження підкріплюється тим, що саме добровольці з початком війни на Сході України у 2014 році мали підвищені показники депресії та ПТСР (Pavlova, 2022). Продовжуючи думку щодо введення політик з соціальної адаптації та реабілітації військовослужбовців та ветеранів на законодавчому рівні, бачимо доволі неординарну ситуацію: тим часом, держава доволі часто запроваджує відповідні політики, але більшою мірою перекладає відповідальність з безпосередньо міністерств та департаментів на місцеві громади. Наприклад, запроваджені влітку 2024 року нові державні стандарти соціальних послуг з соціальної адаптації військовослужбовців та їх сімей передбачають масштабування власноруч громадами даної ініціативи, аби

“допомогти відновити фізичне і ментальне здоров’я, зміцнити родинні зв’язки, підтримати соціальну незалежність, активність та професійний розвиток ветеранів” (Національна сервісна служба України, 04 липня 2024 рік). Ключовим питанням залишається те, чи існуватимуть такі політики і підтримка серед населення у повоєнний час, адже війна матиме свій вплив на учасників бойових дій доволі тривалий час після війни, а може і назавжди. Ключовими проблемами, крім психоемоційного стану ветерана, є також і невідповідність життя в умовах армії та мирного життя, де військовослужбовець може мати проблеми у взаємодії із цивільними особами (Клименко, 2023). Соціальне травмування викликане стресом є найпоширенішим симптомом перебування людини в екстремальній ситуації. Цивільній особі важко повністю зрозуміти військовослужбовця з глибокими травмами, які були отримані впродовж військової служби в умовах війни. За статистикою станом на 2023 рік, кожен п’ятий військовослужбовець живе один, а кожен третій – розлучений (Клименко, 2023). Маючи такі проблеми, держава не створює достатню кількість політик, аби підтримувати комбатантів. Згідно результатів дослідження Українського ветеранського фонду з січня по квітень 2023 року, на питання наскільки держава не виконує свої зобов’язання перед ветеранами 45.4% респондентів відповіли “Скоріше не виконує”, 22.7% “Важко відповісти”, 22.1% зазначили, що держава скоріш за все виконує свої зобов’язання, 8.3% респондентів впевнені, що взагалі не виконує і лише 1.5% повністю задоволені діями держави (Кірілова, 2023).

Нині все більше шириться проблема СЗЧ (самовільне залишення частини) серед українських військовослужбовців. Це підштовхує на думку, що велика частина безпекового сектору нашої країни невдоволена тими чи іншими ситуаціями, які в результаті впливають на їх дії та психологічний стан у війську. Дані ситуації можуть бути пов’язані не тільки з прямими наслідками війни, які були згадані на початку цього розділу, а й також з

корупційними скандалами навколо українських політичних діячів (особливо у випадках корупції в армії). Разом з цим в українському інфопросторі існує відверта агітація деякими політиками ворожих наративів в українській маси за що вони не несуть відповідальність перед законом доволі тривалий час. Додатковою причиною зменшення бойового духу наших бійців є деякі управлінські дії військового керівництва нашої країни. Дані проблеми на рівні із інтенсивністю бойових дій можуть призвести до міцної зміни ціннісної парадигми військовослужбовця. За оцінками деяких ЗМІ як, наприклад, репортаж Deutsche Welle, кількість СЗЧ за 2024 рік збільшилась у 3.7 рази в порівнянні з 2023 роком. На момент кінця 2024 року проблема СЗЧ, що є кримінальним злочином, є найпоширенішим правопорушенням в Україні і кількість таких зареєстрованих злочинів вимірюється у 66 тисяч, випереджаючи крадіжки (55 тис.), шахрайства (65 тис.) та умисні вбивства (52 тис.) (Бурдига, 2025). Ухвалений у вересні 2024-го року закон про амністію (добровільне повернення у стрій без кримінальної відповідальності) військовослужбовців, яких підозрювали у СЗЧ, не набув бажаного результату. На це є багато причин за словами адвоката Антона Неживого у етері “Громадське Радіо”: по-перше, часові рамки даної амністії були (станом на лютий строк повернення до служби подовжений до 1-го березня) суттєво обмежені; по-друге, дана амністія поширювалась виключно на тих, хто залишав частину вперше (Дудка, 2024). Репортери Суспільного Івано-Франківськ взяли інтерв’ю у трьох українських бійців, які самовільно залишили частину (деякі з респондентів повернулись на службу добровільно), і запитали їх про передумови вчинення цього порушення. Згідно даного репортажу стає зрозуміло, що військові мають вкрай високий рівень втоми, яка становиться однією з ключових причин самовільного залишення частини (Яців, 2025). Додатковою причиною самовільного залишення частини також стають сімейні обставини

військовослужбовців, як у одного з респондентів син є інвалідом, за яким треба опікуватись. Вищезгадані передумови вчинення СЗЧ тісно корелюють із проблемою ротації військовослужбовців задля їхнього відпочинку. В українській армії наразі існує той факт, що деякі українські військовослужбовці можуть не мати відпусток більше, ніж рік. Варто завжди пам'ятати, що відпустка для військовослужбовців в умовах воєнного стану це дещо інше, ніж відпустка для цивільної особи. У військовослужбовців, коли вони на службі, немає вихідних – вони працюють 24 години на добу і сім днів на тиждень (на противагу поширеному графіку для цивільної роботи 5/2). Додатковою обтяжуючою обставиною збільшення рівня втоми, яке може набути стану хронічного, є, знов-таки, небезпечність “роботи” військових та стабільно високого рівня стресу. При таких обставинах, які мають форму тривалих і постійних, будь-яка людина має схильність до вигорань як і фізичних, так і моральних. Зі згадок військовослужбовця Богдана у репортажі ВВС Україна станом на жовтень 2022-го року: *“98% мого батальйону були мобілізовані на початку березня. З квітня ми на передовій. Багато людей просиділо в окопах по п'ять місяців, не виходячи з них”* (Ковалевська, 2022). Більшість з побратимів Богдана звертались по отримання розпорядження на відпустку до командування, але масово отримували відмови. Враховуючи той факт, що 2022 рік був чи не найефективнішим періодом по міркам мобілізаційного призову (в тому числі рекрутинг добровольців), наявність такої ситуації може вибудовувати гіпотезу про ще гостріший дефіцит військового персоналу на даний момент. Що стосовно закону, то відпустки як такі на час воєнного стану скасовуються, але можуть надаватися “відпустки” до 10 календарних днів за сімейними або іншими поважними обставинами, міру яких визначає безпосередньо командир (Ковалевська, 2022). Ключовою причиною відмови у відпустках на рівні із відсутністю кадрів для заміни цих бійців на час відсутності за

словами військового Богдана є те, що існує деякий відсоток військових, які “ламаються” (небажання повертатися назад у стрій у зв’язку зі втомою або іншими власними проблемами психологічного характеру), перебуваючи вдома у затишку із сім’єю. Дана проблема вкотре вказує на важливість реабілітації та періодичного лікарського нагляду над військовими, які мають симптоми тривожного (генералізованого) або посттравматичного стресового (комплексного посттравматичного) розладу, суїцидальних думок тощо.

Повертаючись до питання соціальної адаптації військовослужбовців/ветеранів, розглянемо також економічний аспект повернення зі служби. Дана проблема є однією з найскладніших у державному управлінні, оскільки вона потребує симбіозу соціальних механізмів з підтримки та інклюзивного економічного розвитку (Samoliuk, 2023). Одним з найбільш ефективних методів полегшення соціальної адаптації військовослужбовців та ветеранів за словами Наталі Самолюк є законодавча та фінансова підтримка ветеранських бізнесів, що не тільки адаптує до цивільного життя або вдовольнить матеріальні потреби колишніх військових після служби, а також підвищить рівень поваги серед цивільних до справи ветеранів та їхнього внеску до безпеки та миру. Як вже було сказано на початку даного розділу, російсько-українська війна нанесла критичний удар по економіці країни і тому є за потрібним адаптувати ветеранів до економічної відбудови України, створюючи для цього всі необхідні умови із наявними бенефітами для тих, хто захищав цю країну (наприклад, іпотеки/кредити з нижчим відсотком, безкоштовна вища освіта, нижчі податки для бізнесу). За час повномасштабної війни, кількість ветеранів збільшилася з 851,068 (станом на початок 2022 (Samoliuk, 2023, с.2) до 1,300,000 (станом на 25 липня 2024 року) (Бурцева, 2024). На мою думку, створивши всі передумови задля ведення успішного

ветеранського бізнесу, влада також знизить рівень тривожності та соціального відсторонення серед військових

Враховуючи всі ці дані і контекст нашого дослідження, українській нації було також завдано і психологічної шкоди внаслідок бойових дій на нашій території. Впродовж двох років з початку повномасштабної війни, за даними Національної служби здоров'я України, *“діагноз ПТСР у 2022 році був поставлений 7 051 пацієнту, у 2023 році — 12 494 пацієнтам, а станом на 6 березня 2024 року — 3 292 пацієнтам”* (Ізвоцікова, 2024). Очікувано, що цей показник серед цивільних осіб може бути набагато вищий станом на початок 2025 року через дві причини: зміна бойової обстановки і її інтенсивність, а також теоретично велика кількість осіб з ознаками ПТСР, які не звернулись по кваліфіковану допомогу. У свою чергу згідно слів директорки одного з найбільших Центрів психічного здоров'я та реабілітації в Україні “Лісова Поляна”, серед особового складу ПТСР має схильність розвиватися у 15-20% (Ремовська, 2023). Враховуючи той факт, що чисельність української армії станом на початок 2025 року складає 880 тисяч військовослужбовців (Радіо Свобода, 2025), цифра теоретичної кількості осіб з ознаками ПТСР різного ступеню приголомшлива.

Наслідки повномасштабної війни з кожним днем стають все серйознішими, але достеменно вивчатимуть їх вже після закінчення війни. Незважаючи на це, в інформаційному та дослідницькому просторі з'являється досить велика кількість нових робіт, яка пов'язана з війною в Україні та її психологічними наслідками. Великою перешкодою для даних робіт є неможливість опитати всіх бажаних респондентів, адже велика кількість українських громадян знаходиться на тимчасово окупованих територіях без належного доступу до зв'язку з дослідниками.

Таким чином, необхідно і надалі акцентувати на психологічній складовій наслідків повномасштабної війни в Україні, адже дане

дослідження може послугувати теоретичною та емпіричною базою для подальших досліджень українських науковців, а також українських цивільних для подальшого оперування даними знаннями у своєму житті.

Висновки розділу

Підсумовуючи вищенаведену інформацію, в цьому розділі було надано огляд превалентних терорій цінностей, а також концептуалізовано і операціоналізовано поняття цінностей. Цінності зазвичай концептуалізуються як ідеї, які можуть утворювати співорганізовані системи і існувати в ієрархічній формі з точки зору постановки мети. За основу було взято характеристики цінностей як “довговічне мотиваційне поняття, засноване на переживанні чогось доброго (Maltseva, 2018, с.3). Зокрема у цьому дослідженні, мною було інтерпретовано цінності насамперед як ідеї, які мають свою мотивацію до дій, а також причину їхньої радикалізації. Контекстом і водночас обґрунтуванням актуальності даного дослідження є необхідність акцентування на психологічній складовій наслідків повномасштабної агресії Російської Федерації на Україну. Під час (або після) воєн і криз у всіх суспільств помітні катастрофічні психологічні наслідки, що мають схильність зберігати свій відбиток задовго після закінчення конфлікту. У разі некваліфікованого догляду над постраждалими або взагалі відсутності їхнього лікування, дані психологічні проблеми можуть набути ще більш руйнівного характеру як і для самої персони, так і для навколишніх людей.

Маючи конкретні концептуалізації та тлумачення цінностей і більш детальну операціоналізацію, постає можливість адаптувати цей концепт до нашого дослідження і перейти до аналізу наявних даних отриманих від респондентів. Поточна ситуація ефективно вплине на хід аналізу і виокремлення чинників змін ціннісних пріоритетів військовослужбовців впродовж усієї служби з початком повномасштабної війни в Україні. У

цьому дослідженні цінності виступають насамперед як ідеї, які мають свою мотивацію і потребу до дій, а також причину їхньої радикалізації. Під причиною радикалізації цінностей мається на увазі зовнішній фактор загострення наявних переконань, який несе за собою екзистенційну загрозу життю окремого індивіда, групи, спільноти тощо. Як приклад, можна навести загострення психологічної спорідненості із своїми побратимами/посестрами впродовж служби під постійною загрозою смерті або ефективному функціонуванню як індивіда.

Це дослідження може слугувати теоретичною та емпіричною базою для подальших наукових праць і терапевтичної реабілітації, а також загального ознайомлення із даною проблемою серед цивільних осіб.

РОЗДІЛ 2. ВИОКРЕМЛЕННЯ ВПЛИВУ СЛУЖБИ НА ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ НА ПРИКЛАДІ ОПИТУВАННЯ ДІЮЧИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

2.1. Методологія детекції впливу на ціннісні пріоритети українських військовослужбовців

В рамках даного дослідження було застосовано позитивістський підхід. Оскільки метою даного дослідження є виокремлення впливу армійської служби на цінності, даний підхід має перевагу над іншими в тому, що він дозволяє більш системно проаналізувати отримані дані впродовж опитування українських військовослужбовців, а також дослідити рівень поширеності чинників змін ціннісних пріоритетів серед респондентів. Дослідники-соціологи зазначають, що “соціальна реальність є впорядкованою, містить ряд закономірностей, які є апіорними та можуть бути розкриті та пояснені. Закономірності соціальної реальності не змінюються ні з часом, ні у просторі” (Харченко, 2011, с. 107). Дана теза підкріплюється тим, що впродовж всіх сучасних воєн (наприклад, розглянуті суспільства Афганістану та Ізраїлю) населення піддаються схожим, якщо не ідентичним, психологічним наслідкам збройного конфлікту.

Методологічну базу даного дослідження становлять первинні кількісні дані, які були отримані шляхом онлайн-опитування діючих українських військовослужбовців. Попередньо набрані за власною згодою респонденти-військові взяли участь у дослідженні. У зв’язку з анонімністю опитування і відсутності доказів підтвердження особи, деякі відповіді можуть втрачати власну валідність і репрезентативність. У свою чергу дана проблема може нівелюватись саме тим, що поширення анкети

було більшою мірою закритим серед особового складу різних бригад, батальйонів тощо.

Додатковою перешкодою під час опитування військовослужбовців може бути невдалий час розсилки повідомлень (у зв'язку з активізацією бойових дій вздовж лінії фронту) і загалом дискомфортна атмосфера під час надання відповіді на питання, адже дані питання змушують респондента заглиблюватись у минулі неприємні моменти власного життя.

2.2. Інструмент та композиція вибірки

Вибірка та способи залучення учасників

Впродовж дослідження загалом було опитано 37 військовослужбовців, з яких наявні 20 чоловіків та 17 жінок (54,1% та 45,9% відповідно). Вікові групи респондентів у даному дослідженні виглядають наступним чином: 9 респондентів 18-28 років (24,3%), 13 респондентів 29-39 (35,1%), 9 військовослужбовців 40-50 років (24,3%) та 6 респондентів віком 51-61 років (16,2%).

Додатковими демографічними критеріями є наявність дітей та, у разі позитивної відповіді на дане питання, їх кількість. Таким чином, 21 респондент (56,8%) заявив про наявність власних дітей, водночас 16 респондентів їх не мали (43,2%). З кількості військовослужбовців, які дали схвальну відповідь на питання про наявність дітей, 16 респондентів (76,2%) мають 1-2 дітей і 5 респондентів (23,8%) 2-3 дітей.

У вибірці опитаних військовослужбовців більшість респондентів, а саме 17 осіб (45,9%), перебувають у лавах Сил оборони менше року. Розподіл по тривалості служби серед інших респондентів наступний: 10 респондентів (2,7%) служать протягом 1-2 років, 5 військовослужбовців (13,5%) служать протягом 3-4 років та лише 5 респондентів (13,5%) служать більше 5-ти років.

Формальним критерієм для ознакою вибірки був вік респондентів, де обов'язковим є наявність повноліття (18 років), адже згідно законодавства тільки з такого віку можна повноцінно піти на службу до армії, а також причетність до військової служби у теперішньому часі.

Вибірку було скомпоновано методом випадкового відбору, але також декілька респондентів погодилися пройти та поширити анкету за попереднім знайомством зі мною.

Війна вимагає від особового складу Сил оборони України повноцінної залученості у бойовий процес проти ворога. У зв'язку з високим темпом бойових дій по всій лінії фронту, українські військовослужбовці вимушені виконувати свої обов'язки без вихідних, що впливає на психоемоційний стан комбатантів та накопичення хронічної втоми. Через вищезазначені чинники, залучення військовослужбовців до дослідження стає дещо проблематичним. Таким чином, українських військовослужбовців можна вважати категорією *hard-to-reach respondents* (важкодоступних для дослідження). Ендрю Шентон зазначає, що існує дві головні проблеми доступу до респондентів: 1) забезпечення доступу до бажаних організацій/груп; 2) переконування респондентів до участі у дослідженні і тим самим виробити дані для подальшого дослідження (Shenton, 2004). З огляду на дане дослідження, лише одна проблема постала на шляху до ефективного і інтенсивного збору даних, а саме переконування респондентів проходити анкету. Незважаючи на забезпечення шляхів розповсюдження опитника на етапі його створення, респонденти неохоче ставились до участі у зв'язку з більш нагальними проблемами, які пов'язані зі службою.

Додатковою перепоною до проведення інтерв'ю з важкодоступними групами населення та збору даних через анкети є ризик виникнення гострого емоційного стресу у респондентів, який часто є травматичним (Ramogwebo, 2024). Створюючи анкету для даного дослідження, було

взято за основу опитник International Trauma Questionnaire (ITQ), який налічує в собі питання про травматичний досвід комбатанта та вимагає повного замислення про можливі наслідки даного досвіду на особисте життя. Останнім питанням анкети для даного дослідження була графа відкритої відповіді, де респонденти могли виразити свої рекомендації, а також враження від анкети і лише один військовослужбовець з усіх дав відповідь на це питання: *“Опитування нагадало тривожні моменти життя”*. Дана відповідь створює передумови для виникнення гіпотези про травматичність питань і через це низької залученості респондентів.

Підсумовуючи, варто наголосити на двох ключових стратегіях успішного збору даних: при проведенні дослідження на вразливій тематиці важливо якнайбільш мінімізувати ризик виникнення гострого емоційного стресу серед респондентів; Додатково, варто забезпечити широку мережу контактів задля ефективного розповсюдження анкети у разі невідповідної взаємодії цільової групи з дослідженням.

Структура анкети

Розроблена анкета містила у собі 3 блоки, перший з яких був вступний і налічував питання про поточні цінності за анкетною термінальних та інструментальних цінностей Мілтона Рокіча, демографічними питаннями та твердженнями про важливість тих чи інших цінностей згідно піраміди А. Маслоу. У свою чергу, аби детально виокремити власну оцінку про важливість перелічених тверджень про цінності респондентам була запропонована чотирибальна шкала Лайкерта, де респонденти спеціально не мали можливість відповісти посередньо. Переходячи до другого розділу, варто зазначити, що питання у даній секції стосувались безпосередньо оцінки впливу конкретного прожитого травмуючого досвіду відповідно до наведених тверджень як ,наприклад, *“Згадуючи про цей досвід, чи він впливав на вашу роботу або здатність*

виконувати свої обов'язки?” та “Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе заціпенілим або емоційно замкненим?”. За основу даного розділу було взято опитник International Trauma Questionnaire. Як і в попередньому розділі, респонденти мушили відповідати за чотирибальною шкалою Лайкерта. У свою чергу останній, третій розділ, анкети містив перелік подразнюючих факторів, які пов'язані безпосередньо з війною, де респондентам було запропоновано власноруч оцінити ступінь міри впливу на себе згідно даних тверджень (наприклад, “Я відчував фінансові труднощі” , “Я став свідком руйнувань” або “Хтось близький мені (батько, брат, сусід, друг) був фізично поранений на війні”. Підсумовуючи, варто також акцентувати на наявності відкритого питання, де військовослужбовці могли виразити свої рекомендації з поліпшення анкети або свої внутрішні переживання.

Методологічною базою при створенні онлайн-анкети постала модифікована “Піраміда потреб” американського психолога Абрагама Маслоу із 8 показників замість базової у 5 показників, де цінності (потреби) людини структуруються на такі показники як: фізіологічні потреби (їжа, вода), потреба в безпеці (стабільність, захист від хвороб або травмувань), потреба в коханні, потреба в повазі від оточуючих, потреба в самооцінці, потреба в знаннях, естетичні потреби(одяг тощо), потреба послідовного (раціонального життєвого шляху) (Gherman, 2012, с.585).

Окрім піраміди Маслоу, в анкеті було застосовано і адаптовано ключові питання International Trauma Questionnaire (ITQ) (Розділ 2 Анкети) (Cloitre, 2018). Додатково за методологічну базу (Розділ 3 Анкети) було взято питання з анкети до наукової праці Thanos Karatzias та його колег про вплив війни на батьків українських дітей та поширеність серед них стресових розладів (Karatzias, 2023, с.280-281). Анкету наведено в Додатку А. Анкетуа для дослідження було створеноа за допомогою платформи Google Forms. Основними каналами розповсюдження анкети були обрані

такі месенджери як Telegram та WhatsApp через декількох посередників, які мають більш прямі контакти з діючими військовослужбовцями.

Формулювання робочих гіпотез

Для того, аби сформулювати гіпотези для подальшого регресійного аналізу було розглянуто низку досліджень та статей на різні тематики, які пов'язані з цінностями та психоемоційною складовою комбатантів. За основу конструювання перших двох гіпотез було взято дослідження Хелпмана та його колег, де зазначається, що жінки мають більшу схильність до ПТСР та ГТЗ (генералізований тривожний розлад) (Helpman, 2015). Таким чином, існує необхідність підтвердження даного твердження в межах нашого дослідження, яке може стати інструментальною базою для подальших вивчень психоемоційних чинників війни та зміни ціннісних пріоритетів військовослужбовців. Таким чином, спершу можна сформулювати нульову гіпотезу, відповідно:

Гіпотеза 1: Статистично значущого зв'язку між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців не існує (нульова гіпотеза);

Слідом за висновками Хелпмана, можна припустити, що:

Гіпотеза 2: Існує статистично значущий зв'язок між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців;

Теоретичним підґрунтям конструювання третьої гіпотези є дослідження Thanos Karatzias та його колег про вплив війни та посттравматичних стресових розладів на життя українських батьків протягом російсько-української війни. В даному дослідженні зазначається, що 21% батьків, які були вимушені переселитися зі східних областей України до 2016 року, мають ознаки складного посттравматичного стресового розладу (Karatzias, 2023). У свою чергу опитування батьків на 6

місяць повномасштабної війни свідчить про підвищення проявів ПТСР/КПТСР і сягає позначки у 40.6% серед опитаних. Таким чином, можна припустити, що:

Гіпотеза 3. Присутній статистично значущий зв'язок між наявністю дітей та рівнем тривожності респондента;

Теоретичним припущенням для останньої гіпотези стали дослідження, які вивчали наявність ПТСР у американських військовослужбовців після закінчення своєї служби в часи В'єтнамської війни. Дані дослідження дійшли до підсумку того, що 19% від усіх американських військовослужбовців мали різні прояви ПТСР (Шемчук, 2023). У свою чергу 10% від загального числа комбатантів з проявами ПТСР мали ті ж самі ознаки стресового розладу через 10 років. Подібні тези наштовхують на необхідність дослідження взаємозв'язку тривалості служби комбатанта і подразнюючих факторів, які пов'язані з війною. Таким чином, можна припустити, що:

Гіпотеза 4: Присутній статистично значущий зв'язок між рівнем поширеності зазначених у анкеті стресорів та тривалістю служби респондентів.

2.3. Ціннісні пріоритети українських військовослужбовців та їхні демографічні кореляти

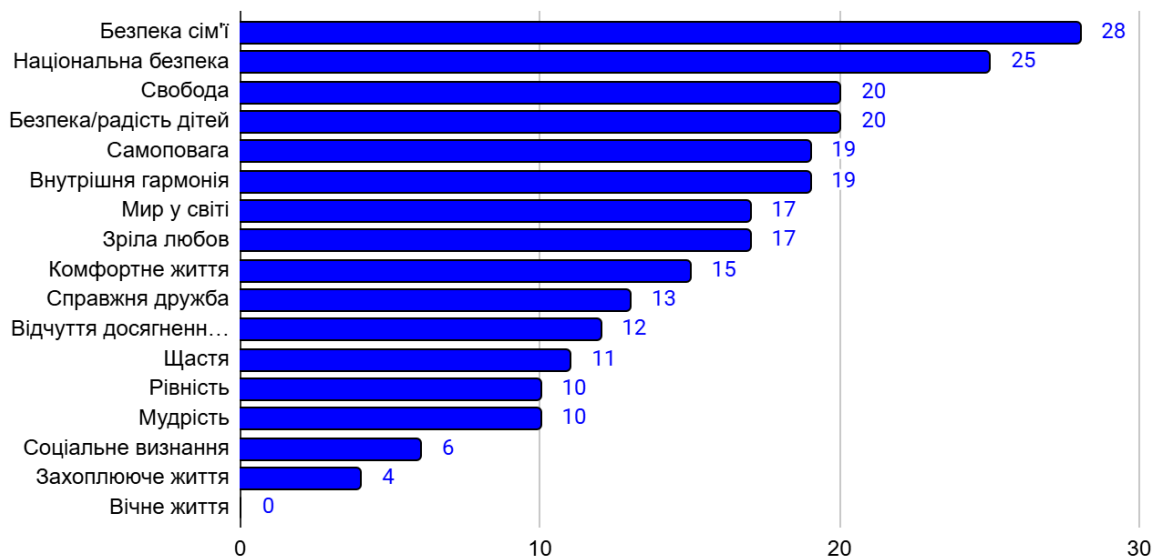
Перед початком аналізу дані було перекодовано в SPSS і почищено. Таким чином підготований масив було перевірено на послідовність відповідей між респондентами, щоб отримати доказ якості даних перед продовженням аналізу (коефіцієнт split-half 0,451, $r_{sb}=621$). З отриманих даних впродовж split-half тесту бачимо, що надійність знаходиться на помірному рівні, але може бути недостатньою для деяких більш професіональних соціологічних досліджень. Це є черговим доказом

важливості проведення даного дослідження у співпраці з більш кваліфікованими дослідниками, а також більшою вибіркою.

Описові статистики (ранжування термінальних та інструментальних цінностей)

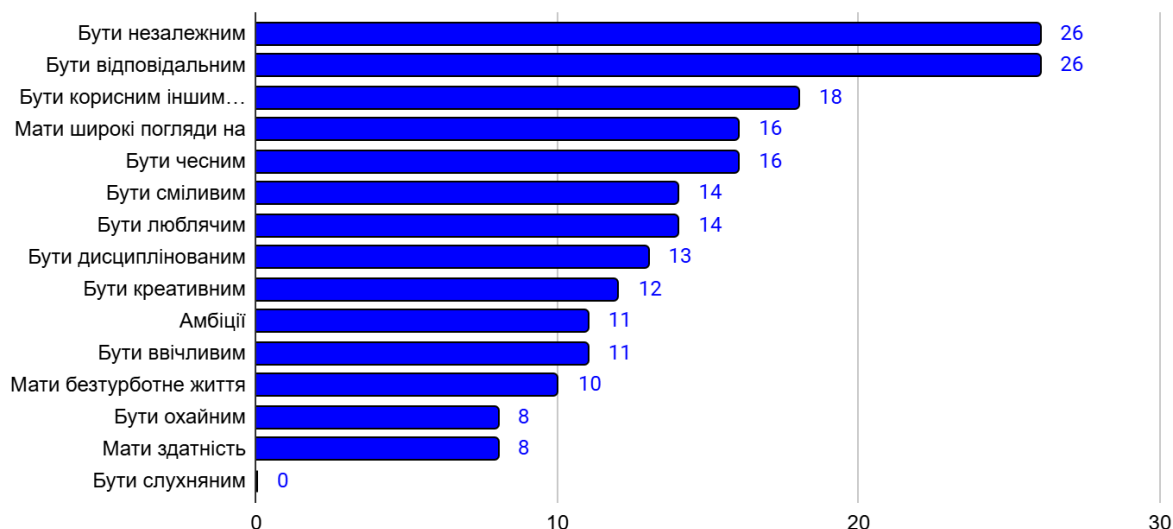
Результати опитування військовослужбовців за анкетною Мілтона Рокіча стосовно поточних термінальних цінностей (Рисунок 2.1) мають такі найбільш популярні відповіді: безпека сім'ї (75,7%), національна безпека (67,6%), свобода (54,1%), безпека та радість від життя власних дітей (54,1%). У випадку інструментальних цінностей (Рисунок 2.2) найбільш поширеними відповідями були: бути незалежним і бути відповідальним (70,3% кожен), бути корисним іншим людям (48,6%), бути чесним (43,2%).

Найбільш поширені термінальні цінності для респондентів

Рис. 2.2. Найбільш поширені термінальні цінності для опитаних військовослужбовців

Найбільш поширені інструментальні цінності респондентів

Рис. 2.2. Найбільш поширені інструментальні цінності для опитаних військовослужбовців

24 лютого 2022 року Російська Федерація зловмисно розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, аби дестабілізувати ситуацію в країні і отримати владу під власний повний контроль з подальшим призначенням маріонеточного режиму на території держави. Українські військовослужбовці, багато з яких були цивільні до початку війни, вирішили не підкорятись більшому ворогу, а встали у стрій захищати найцінніше, що підкріплюється вищенаведеними даними: незалежність країни та її безпека, безпека сім'ї (де особливу роль грають діти), а також свободу для всіх громадян України в будь-якому її прояві. Опитаним військовослужбовцям важливі всі праведні чесноти згідно діаграм, але найбільше вирізняються самоповага та внутрішня гармонія і чесність та сміливість. Маючи таку інформацію, ми можемо стверджувати, що військові точно не воюють за гроші (на відміну від багатьох опонентів), адже в кожного з них є своя внутрішня причина перебування в лавах Сил Оборони.

Описові статистики (ієрархія потреб А.Маслоу)

Задля більш ретельного вивчення поточних цінностей українських військовослужбовців було прийнято рішення адаптувати анкету ієрархії потреб А. Маслоу і дещо модифікувати її відповідно до дослідження, додавши питання про важливість дітей (Таблиця 2.1). Згідно досліджень бачимо, що потреби діючих військовослужбовців нічим не відрізняються від пересічної цивільної людини. Наприклад, у питанні про важливість постійного самовдосконалення 11 респондентів (29,7%) зазначили про вкрай високу кореляцію з власним життям, 20 респондентів (54,1%) заявили про присутню важливість самовдосконалення на більш, ніж середньому рівні і лише 6 військовослужбовців (16,2%) ствердили про посередню важливість постійного самовдосконалення.

Таблиця 2.1. Відсоткове співвідношення серед респондентів стосовно тверджень та їх важливості у житті

Твердження	Це точно не про мене	Більшою мірою не про мене	Більшою мірою про мене	Це точно про мене
Для мене важливо мати базові потреби у достатку (їжа, гарний одяг, власне житло)	–	8,1%	43,2%	48,6%
Мені важливо мати здоровий і довгий сон	–	10,8%	51,4%	37,8%
Внутрішній спокій та гармонія - головне для мене	–	8,1%	40,5%	51,4%
Власна безпека - не головний фактор для мене	10,8%	37,8%	27%	24,3%
Знайти людину, з ким можна розділити своє життя - одна з головних цілей мого життя	5,4%	18,9%	35,1%	40,5%
Мої друзі/побратими (посестри) - найголовніше, що є в моєму житті	5,4%	29,7%	37,8%	27%

Ставити все нові цілі і досягати їх - моє кредо	10,8%	18,9%	62,2%	8,1%
Пошук того, що зробить мене щасливим - ціль мого життя	–	24,3%	43,2%	32,4%
Для мене важливо бути достойним(-ою) батьком/матір'ю	8,1%	10,8%	18,9%	62,2%
Мої досягнення дають мені змогу поважати себе	–	13,5%	43,2%	43,2%
Я почуваю себе краще, коли навчаюсь чомусь новому	–	16,2%	48,6%	35,1%
Мені важливо охайно і красиво виглядати	2,7%	27%	48,6%	21,6%
Мені важливо забезпечити своїх дітей всім, що вони потребують	5,4%	8,1%	29,7%	56,8%
Я хочу постійно вдосконалювати свої навички	–	16,2%	54,1%	29,7%
Стабільність у житті багато значить для мене	5,4%	13,5%	54,1%	27%
Мені важливо мати джерело натхнення (музика, кіно, мистецтво)	8,1%	27%	40,5%	24,3%
Мені важливо проявляти свою любов до власних дітей	10,8%	8,1%	24,3%	56,8%
Для мене важливо, щоб інші мене поважали та визнавали як гідного	5,4%	18,9%	45,9%	29,7%
Мені важливо ставитися до самого себе завжди самокритично та постійно вдосконалюватися	–	32,4%	48,6%	18,9%
Мені важливо, щоб мої діти мали гідне і любляче ставлення до мене	5,4%	8,1%	43,2%	43,2%

Відчувати тепло та любов від оточуючих багато значить для мене	8,1%	18,9%	45,9%	27%
Мені важливо навчати своїх дітей правильним речам	5,6%	2,8%	44,4%	47,2%

Продовження таблиці 2.1.

Описові статистики (вплив травмуючого досвіду на особисте життя комбатанта)

Другий розділ анкети містить у собі питання про теоретичний вплив конкретного травмуючого досвіду, який респондент пережив, на всі наведені твердження. Ранжуючи за шкалою від 1 до 4 респондент має виокремити, на його думку, наскільки впливає даний досвід на власне життя. Узагальнюючи результати опитування даного розділу, можна попередньо (до більш ретельного аналізу) стверджувати, що травмуючий досвід впливає посередньо на життя комбатантів у більшості з питань. Для прикладу, згадуючи конкретний момент свого життя при відповіді на питання про його вплив на якусь частину життєдіяльності, респонденти мали схильність відповідати наступним чином: жодним чином не турбувало (24,3%), більше не турбувало, ніж турбувало (18,9%), дещо турбувало (35,1%) і вкрай турбувало (21,6%) (див. Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2. Відсоткове співвідношення серед респондентів стосовно самооцінки впливу травмуючого досвіду на власне життя

Твердження	Взагалі не турбувало	Більше не турбувало, ніж турбувало	Дещо турбувало	Вкрай турбувало
Сумні сни, які відтворювали частину досвіду або явно	16,2%	37,8%	29,7%	16,2%

пов'язані з досвідом?				
Мали потужні образи перед очима або спогади, які іноді спливали на думку, через що Ви відчували, що досвід знову повторюється тут і зараз?	10,8%	40,5%	37,8%	10,8%
Згадуючи про цей досвід, ставали вкрай пильним, обачним або насторожі?	13,5%	32,4%	37,8%	16,2%
Відчували тремтіння або були легко враженими?	21,6%	18,9%	40,5%	18,9%
У минулому місяці вищезгадані проблеми вплинули на ваші відносини або соціальне життя?	27%	51,4%	13,5%	8,1%
Згадуючи про цей досвід, чи він впливав на вашу роботу або здатність виконувати свої обов'язки?	27%	37,8%	21,6%	13,5%
Чи впливав цей досвід на будь-яку іншу важливу частину вашого життя, таку як виховання дітей, стосунки, спілкування з друзями або інші важливі діяльності?	24,3%	18,9%	35,1%	21,6%
Згадуючи цей досвід,	24,3%	29,7%	32,4%	13,5%

чи відчували Ви себе заціпенілим або емоційно замкненим?				
Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе невдахою або безпорадним?	32,4%	29,7%	21,6%	16,2%
Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе далеким або "відрізаним" від людей (відчуття непорозуміння або психологічної дистанції)?	24,3%	35,1%	32,4%	8,1%
Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви сильне бажання побачити свою сім'ю, зокрема дітей?	25%	11,1%	25%	38,9%
Згадуючи цей досвід, чи було важко Вам залишатися емоційно близьким до людей?	24,3%	32,4%	29,7%	13,5%
Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви страх за своїх дітей?	21,2%	18,2%	21,2%	39,4%

Продовження Таблиці 2.2.

Описові статистики (подразнюючі фактори наслідків війни на життя українських військовослужбовців)

Останній розділ анкети містить у собі питання про подразнюючі фактори, які пов'язані з війною, а також особисте виокремлення респондентами ступеня власної схвильованості ними. Як і в попередньому розділі анкети, респонденти мали ранжувати даний ступінь за

чотирибальною шкалою. Цікавим фактом з отриманих результатів є той, що найбільш поширеними подразнюючими факторами власної схвильованості є ті, які так чи інакше пов'язані з сім'єю та близькими людьми. Наприклад, розподіл відповідей на твердження “Близькі мені люди вимушені були фізично переміститись у більш безпечне місце” виглядав наступним чином: взагалі не впливає (2,7%), більше не впливає, ніж впливає (35,1%), дещо впливає (32,4%) та вкрай впливає (29,7%) (див. Таблиця 2.3).

Таблиця 2.3. Подразнюючі фактори як наслідки війни та їхній вплив на життя військовослужбовців

Твердження	Не впливає	Більше не впливає	Дещо впливає	Вкрай впливає
Я відчував фінансові труднощі	13,5%	35,1%	32,4%	18,9%
Я чув або бачив бомбардування або артилерійський вогонь	2,7%	18,9%	45,9%	32,4%
Я став свідком руйнувань	5,4%	24,3%	35,1%	35,1%
Я не міг спати доволі тривалий час	24,3%	21,6%	45,9%	8,1%
Я втратив роботу (тимчасово або на тривалий період)	37,8%	32,4%	24,3%	5,4%

Я сумував за своєю сім'єю, зокрема дітьми	19,4%	11,1%	16,7%	52,8%
Я бачив/брав участь у стрілковому бої	48,6%	29,7%	13,5%	8,1%
Хтось близький мені (батько, брат, сусід, друг) був фізично поранений на війні	16,2%	21,6%	29,7%	32,4%
Хтось близький мені (батько, брат, сусід, друг) був фізично поранений на війні	10,8%	24,3%	45,9%	18,9%
Близькі мені люди вимушені були фізично переміститись у більш безпечне місце	2,7%	35,1%	32,4%	29,7%
Мої діти вимушені довго мене не бачити	25%	9,4%	12,5%	53,1%
Близька мені людина загинула на війні	13,5%	21,6%	18,9%	45,9%
Я бачив мертві тіла або понівечені частини тіла	21,6%	18,9%	24,3%	35,1%
Я не міг отримати	32,4%	27%	27%	13,5%

доступ до таких базових потреб, як їжа, вода, медикаменти тощо				
Моє рідне місто знаходиться під окупацією військами РФ	62,2%	8,1%	10,8%	18,9%
Хтось близький мені є безвісти зниклим	43,2%	10,8%	16,2%	29,7%
Хтось близький мені в полоні	40,5%	10,8%	24,3%	24,3%
Мій будинок зазнав пошкоджень або руйнації	43,2%	18,9%	18,9%	18,9%
В мене стріляли	40,5%	16,2%	21,6%	21,6%
Я був поранений	64,9%	16,2%	13,5%	5,4%
Мені довелося торкатися трупів або понівечених частин тіла	54,1%	18,9%	10,8%	16,2%
Я стріляв/вбив противника	56,8%	18,9%	16,2%	8,1%
Через війну я вимушений був розлучитися зі своєю сім'єю	24,3%	18,9%	16,2%	40,5%

Продовження Таблиці 2.3.

Кореляційний зв'язок між цінностями та демографічними змінними (age та gender)

Перед тим, як почати перевіряти гіпотези 1 та 2 (“Статистично значущого зв’язку між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців не існує (нульова гіпотеза)” та “Існує статистично значущий зв’язок між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців”) було прийнято рішення провести кореляційний аналіз для оцінки значущості зв’язків між змінними age та gender та змінними цінностей, які були наведені у розділі 1 анкети (Таблиця 2.4).

Таблиця 2.4. Зведена таблиця коефіцієнтів кореляцій змінних age та gender і змінних цінностей

Змінна	age	gender
basicneeds	,006* (-,021**)	,162* (,198**)
healthysleep	-,176 (-,192)	-,119 (-,135)
innerharmony	,076 (,043)	-,140 (-, 142)
ownsafety	,227 (,210)	,226 (,208)
personimp	,140 (,174)	,233 (,224)
friends	,141 (,192)	,168 (,174)
achievements	,341 (,391)	,034 (,085)
happiness	,001 (-,013)	-,045 (-,046)
decentparent	,436 (,427)	-,002 (,035)
selfrespect	,209 (,228)	-,152 (-,164)
knowledge	,105 (,128)	,095 (,100)
aesthetics	-,025 (-0,15)	-,202 (-,184)
childprosperity	,077 (,018)	,091 (,089)
selfimprovement	-,065 (-,068)	,188 (,211)
stability	,226 (,226)	-,106 (-,067)

inspirement	-,051 (-,076)	-,074 (-, 067)
lovetochild	,391 (,431)	,032 (,051)
respectfromothers	,095 (,091)	-,129 (-,093)
selfcritics	-,014 (-,005)	0,54 (0,69)
lovefromchild	,295 (,286)	-,190 (-,175)
love	,301 (,276)	,223 (,225)
teachchild	,059 (-,005)	-,024 (,072)

*Кореляція значуща на рівні 0,05

**Кореляція значуща на рівні 0,01

Продовження таблиці 2.4.

За результатами аналізу було виявлено відносно міцний кореляційний зв'язок між змінними age та childprosperity ($\rho = 0,018$) та teachchild ($r = 0,059$). Такі результати теоретично можуть свідчити про те, що військовослужбовцям-респондентам важливе життя власної дитини і вони будуть прикладати всі зусилля, аби навчити власних дітей праведним речам та забезпечити їх усім необхідним. У свою чергу між змінною gender та selfcritics було також помічено кореляційний зв'язок на рівні значущості (0,05) і таким чином ми можемо стверджувати про бажання серед респондентів аналізувати власне Я, свої вчинки та підходити до всього об'єктивно у власному житті.

2.4. Вплив травматичних стресорів війни на ціннісні пріоритети українських військовослужбовців

Для того, аби перевірити причинні гіпотези дослідження, було перенесено дані з Excel у SPSS і здійснено перекодування для подальшого аналізу. Для аналізу було обрано простий лінійний регресійний аналіз, адже саме такий аналіз допоможе якнайкраще з'ясувати, чи існує зв'язок між залежною змінною із декількома незалежними змінними (предикторами).

Для подальшої перевірки гіпотез 1 та 2, було застосовано *простий* регресійний аналіз, де вік (Таблиця 2.5) та гендер (Таблиця 2.6.) виступали незалежними змінними, а змінні-цінності - залежними.

Таблиця 2.5. Зведена таблиця результатів простого лінійного регресійного аналізу змінних age та цінностей

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	Т	Значимість	R ²
	В	Стандартна похибка	Бета			
basicneeds	,004	,106	,006	,034	,973	,000
healthysleep	-,111	,105	-,176	-1,056	,298	,031
harmony	,048	,106	,076	,448	,657	,006
safety	,216	,156	,227	1,378	,177	,051
personality	,123	,147	,140	,837	,408	,020
friends	,121	,144	,141	,841	,406	,020
goals	,260	,121	,341	2,145	,039	,116
happiness	,001	,125	,001	,006	,995	,000
decentparent	,414	,145	,436	2,864	,007	,190
selfrespect	,143	,113	,209	1,264	,214	,044

ct						
knowled ge	,072	,114	,105	,626	,536	,011
aesthetic	-,018	,127	-,025	-,145	,886	,001
childprs prty	,065	,141	,077	,457	,650	,006
improve ment	-,043	,110	-,065	-,385	,702	,004
stability	,175	,128	,226	1,370	,179	,051
inspere ment	-,045	,149	-,051	-,305	,762	,003
lovechil d	,387	,154	,391	2,516	,017	,153
othersre pect	,079	,139	,095	,566	,575	,009
selfcritic s	-,010	,117	-,014	-,085	,933	,000
lovefro mchild	,238	,130	,295	1,829	,076	,087
love	,262	,140	,301	1,869	,070	,091
teachchi ld	,046	,133	,059	,344	,733	,003

Маючи вищенаведені результати лінійного регресійного аналізу, можна остаточно стверджувати, що між віком військовослужбовців та поточними цінностями не існує статистичної значущості і тим самим спростувати гіпотезу про кореляцію віку та цінностей. Варто, все ж таки, зауважити, що твердження “Мені важливо бути достойним батьком/матір’ю” тяжіє до значущості адже значення p-value дорівнює 0,07

і тим самим має мінімальний відрив від “стелі” у 0,05. Отримані результати впродовж аналізу свідчать про те, що під час служби почуття батьківства має схильність до загострення, адже ймовірність перебування у небезпеці і ,тим самим, смерті зростає. Військовослужбовцям важливо проявляти любов до власних дітей, адже це є та цінність, заради якої вони і воюють. Для того, аби остаточно спростувати або ствердити гіпотези 1 і 2 перейдемо до регресійного аналізу змінних gender та цінностей (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.6. Зведена таблиця результатів простого лінійного регресійного аналізу змінних gender та цінностей

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	Т	Значимість	R ²
	В	Стандартна похибка	Бета			
basicneeds	,206	,213	,162	,969	,339	,026
healthysleep	-,153	,217	-,119	-,706	-,593	,014
harmony	-,179	,214	-,140	-,837	,408	,020
safety	,438	,319	,226	1,375	,178	,051
personimp	,418	,295	,233	1,416	,166	-,181
friends	,294	,293	,168	1,005	,322	,028
goals	,053	,262	,034	,202	,841	,001

happine ss	-,068	,254	-,045	-,267	,791	,002
decentp rnt	-,003	,327	-,002	-,009	,993	,000
selfrespe ct	-,212	,232	-,152	-,913	,368	,023
knowled ge	,132	,233	,095	,567	,574	,009
aesthetic	-,309	,254	-,202	-1,218	,232	,041
childprs prty	,156	,287	,091	,543	,590	,008
improve ment	,250	,221	,188	1,130	,266	,035
stability	-,168	,266	-,106	-,631	,532	,011
inspere ment	-,132	,303	-,074	-,437	,665	,005
lovechil d	,065	,340	,032	,190	,850	,001
othersre spect	-,218	,282	-,129	-,772	,445	,017
selfcritic s	,076	,238	,054	,321	,750	,003
lovefro mchild	-,312	,273	-,190	-1,143	,261	,036
love	,394	,292	,223	1,352	,185	,050
teachchi ld	-,037	,268	-,024	-,138	,891	,001

Продовження таблиці 2.6.

Спираючись на результати регресійного аналізу з незалежною змінною *gender* та незалежними змінними цінностей, ми можемо остаточно спростувати гіпотезу 2 (Існує статистично значущий зв'язок між демографічними характеристиками (стать, вік) та ціннісними пріоритетами військовослужбовців) і тим самим підтвердити нульову гіпотезу 1 про відсутність статистично значущого зв'язку цих змінних.

Для того, аби підтвердити/спростувати гіпотезу 3 (Присутній статистично значущий зв'язок між наявністю дітей та рівнем тривожності респондента) було перекодовано змінну *childpresence* та інші змінні, які пов'язані з другим розділом анкети про травмуючий досвід. За результатами аналізу бачимо (Таблиця 2.8), що статистична значущість цих змінних існує лише у випадку тверджень безпосередньо про життя власних дітей: бажання побачити власних дітей (*desireseechild*) та страх за життя власної дитини (*fearforchild*). Окрім значення p в межах допустимої норми було також виявлено і високу пояснювальну дисперсію в рамках даних тверджень, що є доказом присутності таких цінностей серед відносно великої частки респондентів (0,351 та 0,456, відповідно). Дана ситуація є доволі очевидною, адже комбатанти, в яких є власні діти, у разі небезпеки або інших подразнюючих факторів схильні думати про те, що важливе у їхньому житті – дітей та сім'ю загалом. Додатково, в таких моментах комбатанти відчувають страх за своїх дітей і роблять все можливе задля того, аби дана ситуація, в якій опинилися самі військовослужбовці, не трапилась із їхніми дітьми.

Таблиця 2.7. Зведена таблиця коефіцієнтів кореляцій змінних *childpresence* та факторами тривожності

Змінна	<i>childpresence</i>
--------	----------------------

saddreams	-,308* (-,313**)
powerfulmemory	-,118 (-,142)
vulnerable	-,243 (-,247)
trembling	-,110 (-,094)
sociallife	-,219 (-,195)
dutyimpact	-,191 (-,214)
impactonlife	-,235 (-,215)
emotionallylocked	,021 (,043)
looserfeeling	-,023 (-,013)
misunderstanding	-,113 (-,118)
desireseechild	-,593 (-,577)
hardtocommunicate	-,231 (-,223)
fearforchild	-,668 (-,650)

Таблиця 2.8. Зведена таблиця результатів простого лінійного регресійного аналізу змінних **childpresence** та факторами тривожності

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	Т	Значимість	R ²
	В	Стандартна похибка	Бета			
saddreams	-,161	,084	-,308	-1,917	,063	,095

powerful memory	-,071	,101	-,118	-,702	,487	,014
vulnerable	-,131	,089	-,243	-1,481	,147	,059
trembling	-,053	,081	-,110	-,658	,515	,012
social life	-,127	,096	-,219	-1,330	,192	,048
duty impact	-,095	,083	-,191	-1,149	,258	,036
impact on life	-,108	,075	-,235	-1,429	,162	,055
emotionally locked	,010	,084	,021	,123	,903	,000
looser feeling	-,011	,078	-,023	-,139	,890	,001
misunderstanding	-,061	,091	-,113	-,673	,505	,013
desire to see child	,243	,057	-,593	-4,489	,000	,351
hard to communicate	-,116	,082	-,231	-1,407	,168	,054
fear for child	-,274	,055	-,688	-4,999	,000	,446

Продовження таблиці 2.8.

Переходячи до останньої, 4 гіпотези (Присутній статистично значущий зв'язок між рівнем поширеності зазначених у анкеті стресорів та тривалістю служби респондентів), було перекодовано залежну змінну

dutytime та інші змінні, а саме подразнюючі фактори, з 3 розділу анкети. За результатами простого лінійного аналізу (Таблиця 2.10) бачимо, що загалом існує статистично значущий зв'язок між змінною dutytime та твердженням про вимушений переїзд сім'ї комбатанта до іншого безпечного місця (що також підкріплюється і доволі високою дисперсією у 0,200). Це може свідчити про те, що комбатанту вкрай важлива безпека власної сім'ї, але сам факт вимушеного переселення є болючим фактором внаслідок війни, який безпосередньо впливає на військовослужбовця. Окрім статистичної значущості в межах вищезазначеного твердження було також виявлено відносно велику пояснену дисперсію між змінною предиктора та незалежними змінними у випадку таких тверджень: не міг спати доволі тривалий час ($R^2=0,148$), приймав участь у стрілковому бою ($R^2=0,132$) та втрата родича на війні ($R^2=0,119$). Попри відсутність статистичної значущості у якості p-value ми мусимо ствердити теоретичне підтвердження даної гіпотези при більших вибірках, адже показник пояснювальної дисперсії знаходиться на високому рівні.

Таблиця 2.9. Зведена таблиця коефіцієнтів кореляцій змінних dutytime та подразнюючих факторів

Змінна	dutytime
financedifficulties	,030* (,058)
saworheardshelling	-,060 (-,064)
witnesseddestruction	-,254 (-,239)
cantsleeplongtime	-,385 (-,333)
lostjob	-,224 (-,201)
sadforfamily	-,131 (,001)
shootingbattle	,363 (,512)

relativewasinjured	,109 (164)
relativehousedestruction	-,130 (-,069)
relativesmovedplace	-,448 (-,392)
childrennosee	-,056 (,023)
relativedied	,344 (,407)
sawcorpses	,076 (,094)
nobasicneed	-,184 (-,110)
townunderruscontrol	-,299 (-,280)
relativemissingperson	-,105 (-,042)
relativeincapture	-,110 (-,042)
myhousedestruction	-,147 (-,133)
wasshot	-,266 (-,201)
wasinjured	-,023 (,086)
touchedcorpses	-,072 (,020)
ishotenemy	-,038 (,043)
distantfromfamily	-,177 (-,046)

Продовдження Таблиці 2.9.

Таблиця 2.10. Зведена таблиця результатів простого лінійного регресійного аналізу змінних *dutytime* та подразнюючих факторів

Модель	Нестандартиз. коефіцієнти		Стандартиз. коефіцієнти	Т	Значимість	R ²
	В	Стандартна похибка	Бета			

financed difficulties	,034	,190	,030	,180	,858	,001
sawheardshelling	-,081	,229	-,060	-,353	,726	,004
witnesseddestruction	-,300	,193	-,254	-1,553	,129	,064
cantsleepingtime	-,436	,177	-,385	-2,467	,019	,148
lostjob	-,260	,192	-,224	-1,357	,183	,050
sadforfamily	-,117	,152	-,131	-,769	,447	,017
shootingbattle	,404	,176	,363	2,302	,027	,132
relativewasinjured	,108	,167	,109	,646	,523	,012
relativehousedestruction	-,155	,200	-,130	-,773	,445	,017
relativesmovedplace	-,552	,186	-,448	-2,963	,005	,200
childrennosee	-,043	,142	-,056	-,305	,762	,003
relative died	,332	,153	,344	2,170	,037	,119
sawcorpses	,070	,155	,076	,452	,654	,006

nobasic need	-,188	,169	-,184	-1,109	,275	,034
townun derrusc ontrol	-,263	,142	-,299	-1,855	,072	,089
relative missing person	-,086	,138	-,105	-,624	,537	,011
relativei ncapture	-,095	,145	-,110	-,657	,515	,012
myhous edestruc tion	-,134	,153	-,147	-,877	,387	,021
wasshot	-,237	,145	-,266	-1,633	,111	,071
wasinju red	-,026	,197	-,023	-,133	,895	,001
touched corpses	-,068	,158	-,072	-,427	,672	,005
ishotene my	-,040	,180	-,038	-,224	,824	,001
distantfr omfamil y	-,154	,145	-,177	-1,067	,293	,031

Продовження таблиці 2.10.

Висновки розділу

За результатами онлайн-анкетування було опитано вибірку з діючих українських військовослужбовців (N=37), з яких було 20 чоловіків та 17 жінок. Отримані дані свідчать про те, що військові мають такі ж цінності, як і цивільні: безпека сім'ї (75,7%), національна безпека (67,6%), свобода (54,1%), безпека та радість від життя власних дітей (54,1%). Результати

збору даних стосовно питань власної оцінки подразнюючих факторів та рівня тривоги внаслідок війни показали, що загалом опитані військовослужбовці не мають відмінностей від цивільних у ступені власної тривоги та впливу руйнівних факторів.

За результатами простого лінійного регресійного аналізу, гіпотези 1 (Не існує статистично значущого зв'язку між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців) та 2 (Існує статистично значущий зв'язок між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців) були повністю спростовані, але із першочерговим уточненням того, що зв'язок між змінною age та твердженням “Мені важливо бути достойним батьком/матір'ю” тяжіє до статистично значущого. У свою другорядним результатом кореляційного аналізу стало те, що виявлено ледь не єдину статистично значущу кореляцію у твердженні про важливість прояву тепла і любові до власних дітей ($R^2 = 0,153$)

У випадку регресійного аналізу гіпотези 3 (Присутній статистично значущий зв'язок між наявністю дітей та рівнем тривожності респондента) стало відомо, що статистично значущий зв'язок існує лише у твердженнях, які безпосередньо стосуються життя власних дітей: бажання побачити власних дітей (desireseechild) та страх за життя власної дитини (fearforchild). Підкріпленням тези про статистичну значущість даних тверджень є і високий показник пояснювальної дисперсії, що є доказом присутності таких цінностей серед відносно великої частки респондентів (0,351 та 0,456 відповідно)

Провівши простий лінійний регресійний аналіз для підтвердження або спростування гіпотези 4 (Присутній статистично значущий зв'язок між рівнем поширеності зазначених у анкеті стресорів та тривалістю служби респондентів) можна стверджувати, що існує заледве статистично

значущий зв'язок між змінною dutytime та твердженням про вимушений переїзд сім'ї комбатанта до іншого безпечного місця. Отримані дані впродовж аналізу цілком можуть свідчити про важливість безпеки власної сім'ї для військовослужбовця, а у разі незадоволенні даної потреби виступають як подразнюючі фактори і тим самим впливають на психоемоційну складову комбатанта.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження дало змогу відповісти на низку раніше поставлених завдань. В даній роботі було детально операціоналізовано та інтерпретовано концепт цінностей, а також наведено теоретичні підходи до розгляду військової служби в умовах повномасштабної війни як фактору на ціннісні пріоритети українських військовослужбовців. Таким чином, цінності в даному дослідженні постають як ідеї, які мають свою мотивацію і потребу до дій, а також причину їхньої радикалізації (наприклад, зовнішній чинник – війна). Зasadничими теоріями, які було взято для подальшого конструювання дослідження, в даному дослідженні є: теорія управління терором, теорія інтегрованих ціннісних систем Шалома Шварца, модель зміни ціннісних пріоритетів Пет Хатчеон, а також теорію злиття особистостей Харві Вайтхауза. Ключовим питанням, який наявний в усіх вищезазначених теоріях, в контексті повномасштабної війни та армії є важливість навколишнього середовища комбатанта. Було зазначено, що в умовах зовнішньої екзистенційної загрози актори даного середовища (групи, спільноти) схильні обмінюватись власними цінностями і засвоювати їх інтенсивніше, розвиваючи при цьому психологічну спорідненість всередині своєї групи. В даному дослідженні також наведено аргументи, які підкріплюють контекст повномасштабної війни у видозміні ціннісних пріоритетів українських військовослужбовців. З кожним днем повномасштабне вторгнення привносить свої корективи у психоемоційну складову військовослужбовців і всього населення загалом. Окрім фізичних наслідків війни (руйнації, смертей, каліцтв, економічних негараздів), бойові дії на території України залишать свій відбиток на ментальному здоров'ї населення України ще надовго після закінчення активної фази або перемир'я.

Завдяки даному дослідженню було досягнуто, власне, мету дослідження, а саме: перевірити міру та характер впливу досвіду військової служби на ціннісні пріоритети опитаних військовослужбовців. У більшості гіпотез не було виявлено статистично значущого впливу зовнішніх травмуючих факторів на ціннісні пріоритети військовослужбовців. Варто зауважити, що це не спростовує дану гіпотезу при більших вибірках та при більш детальному аналізі, а лише підтверджує відсутність впливу саме серед опитаних комбатантів. Дане дослідження може постати як пілотна спроба і підґрунтя для більш масштабних заходів із більшою вибіркою та професіоналізмом.

Згідно з результатами онлайн-анкетування було опитано 37 діючих військовослужбовців, з яких наявні 20 чоловіків та 17 жінок (54,1% та 45,9% відповідно). Вікові групи респондентів у даному дослідженні виглядають наступним чином: 9 респондентів 18-28 років (24,3%), 13 респондентів 29-39 (35,1%), 9 військовослужбовців 40-50 років (24,3%) та 6 респондентів віком 51-61 рік (16,2%). Аби мати можливість проаналізувати одну з гіпотез було вирішено додати питання про наявність дітей серед респондентів. Таким чином 21 респондент (56,8%) заявив про наявність власних дітей, водночас 16 респондентів їх не мали (43,2%). З кількості військовослужбовців, які дали схвальну відповідь на питання про наявність дітей, 16 респондентів (76,2%) мають 1-2 дітей і 5 респондентів (23,8%) 2-3 дітей. Аби виокремити вплив зовнішніх травмуючих факторів на цінності військовослужбовців було також додано питання про тривалість служби респондентів: у вибірці опитаних військовослужбовців більшість респондентів, а саме 17 осіб (45,9%), перебувають у лавах Сил оборони менше року. Розподіл по тривалості служби серед інших респондентів наступний: 10 респондентів (2,7%) служать протягом 1-2 років, 5 військовослужбовців (13,5%) служать протягом 3-4 років та лише 5 респондентів (13,5%) служать більше 5-ти років.

За основу онлайн-анкети було взято опитник Мілтона Рокіча стосовно поточних інструментальних та термінальних цінностей. За результатами збору даних стосовно поточних термінальних цінностей (Рисунок 2.1) маємо такі найбільш популярні відповіді: безпека сім'ї (75,7%), національна безпека (67,6%), свобода (54,1%), безпека та радість від життя власних дітей (54,1%). У випадку інструментальних цінностей (Рисунок 2.2) найбільш поширеними відповідями були: бути незалежним і бути відповідальним (70,3% кожен), бути корисним іншим людям (48,6%), бути чесним (43,2%).

Додатковим підґрунтям у конструюванні онлайн-анкети була також і ієрархія потреб А. Маслоу з переліком питань, які безпосередньо стосуються кожної сходинки даної піраміди. За результатами збору даних (Таблиця 2.1) стало відомо, що потреби діючих військовослужбовців нічим не відрізняються від пересічної людини. Наприклад, у питанні про важливість постійного самовдосконалення 11 респондентів (29,7%) зазначили про вкрай високу кореляцію з власним життям, 20 респондентів (54,1%) заявили про присутню важливість самовдосконалення на більш, ніж середньому рівні і лише 6 військовослужбовців (16,2%) ствердили про посередню важливість постійного самовдосконалення.

Завдяки простому лінійному регресійному аналізу було перевірено Гіпотези 1 (Статистично значущого зв'язку між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців не існує (нульова гіпотеза)) і Гіпотези 2 (Існує статистично значущий зв'язок між демографічними характеристиками (вік, стать) та ціннісними пріоритетами опитаних військовослужбовців). Нульова гіпотеза була спростована, але Гіпотеза 2 отримала часткове підтвердження (зв'язок між змінною age та твердженням "Мені важливо бути достойним батьком/матір'ю" тяжів до статистично значущого, а також зафіксовано високу поясненню дисперсію між змінною age та

твердженням “Мені важливо проявляти тепло та любов до власних дітей” ($R^2 = 0,153$). Це може свідчити про те, що зі старшим віком військовослужбовцям стає важливим розвиток сімейних цінностей та підтримка життєдіяльності власної родини на високому рівні. Діти в даному випадку постають як джерело натхнення для військових, які своєю присутністю змушують комбатантів оберігати їх та навчати найкращому.

За результатами простого лінійного регресійного аналізу Гіпотезу 3 (Присутній статистично значущий зв'язок між наявністю дітей та рівнем тривожності респондента) було також повністю спростовано із уточненням того, що між змінною наявності дітей та такими незалежними змінними як бажання побачити власних дітей (*desireseechild*) та страх за життя власних дітей (*fearforchild*) існує статистично значущий зв'язок та висока пояснювальна дисперсія (0,351 та 0,456 відповідно). Це може свідчити про те, що постійна небезпека змушує військовослужбовців сумувати за своїми дітьми і робити все можливе, аби війна зачепила життя дітей якомога менше; відповідно, зв'язок між наявністю дітей та рівнем тривожності може мати опосередкований (непрямий) характер і має бути перевірений окремо.

Під час перевірки гіпотези 4 (Присутній статистично значущий зв'язок між рівнем поширеності зазначених у анкеті стресорів та тривалістю служби респондентів) було помічено заледве статистично значущий зв'язок між змінною тривалості служби (*dutytime*) та змінною про вимушений переїзд сім'ї комбатанти до більш безпечного місця у зв'язку з війною. Даний зв'язок наводить на припущення про те, що важливість безпеки власної родини для військовослужбовця є чи не найважливішим фактором, що зумовлює власне благополуччя. Підкріпленням цієї тези можна вважати і отримані результати впродовж опитування на твердження “Власна безпека - не головний фактор для мене”: лише 10,8% респондентів відповіли “Це точно не про мене”, в той

час як 24,3% відповіли “Це точно про мене”. Окрім статистичної значущості в межах вищезазначеного твердження було також виявлено відносно міцний кореляційний зв'язок між змінною предиктора та незалежними змінними у випадку таких тверджень: не міг спати доволі тривалий час ($R^2=0,148$), приймав участь у стрілковому бою ($R^2=0,132$) та втрата родича на війні ($R^2=0,119$).

З моменту написання попередньої наукової роботи пройшло всього лише рік, але за цей період став більш помітним широкий діапазон робіт на тематику війни в Україні. Попри велику кількість нових робіт варто зауважити, що наслідки кожного військового конфлікту детально вивчаються лише після завершення активної фази або повного перемир'я.

Дана тематика потребує подальшого детального уточнення та аналізу отриманих даних при більших вибірках та ресурсах до залучення/проведення, адже російсько-українська війна є унікальною у своєму впливі у багатьох сферах життєдіяльності людини як на фронті, так і в тилу. Протягом даного дослідження було складно провести репрезентативне дослідження серед діючих військовослужбовців у зв'язку із браком гейткіперів та каналів комунікації з респондентами, а також високою бойовою активністю на усіх ділянках фронту. В цій науковій роботі наявні лише точкові результати дослідження і вони потребують більш кваліфікованого підходу з боку інших фахових соціологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бурцева, А. Золбін, Д. (25 липня 2024). В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують. Суспільне новини.<https://suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut/#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%2025%20%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F%202024,%25%20%D0%B7%20%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%E2%80%94%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8>.

Бурдига, І. (2025, January 13). СЗЧ стало наймасовішим злочином 2024 року.<https://www.dw.com/uk/szc-stalo-najmasovisim-zlocinom-2024-roku2-a-71268989/a-71268989#:~:text=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%86%D1%96%20%D1%83%202024%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96,%D1%82%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E%D1%84%D1%96%D1%81%D1%83%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B0>.

Дудка, Е. (22 листопада 2024). За один місяць неможливо повернути всіх хто пішов у СЗЧ —

адвокат <https://hromadske.radio/news/2024/11/22/za-odyn-misiats-nemozhlyvo-povernuty-vsikh-khto-pishov-u-szch-advokat>

Ізвозікова, А. (18 березня 2024). За три роки кількість пацієнтів з ПТСР в Україні зросла майже у чотири рази — МОЗ. Суспільне новини
<https://suspilne.media/708594-za-tri-roki-kilkist-pacientiv-z-ptsr-v-ukraini-zroslo-majze-u-cotiri-razi-moz/>

Кірілова, Ю. Знов'язк, В. Казанська, А. (2023). Потреби ветеранів 2023. Січень – квітень 2023р. Український ветеранський фонд.
<https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/>

Клименко. О.Ю., & Чепурко, Г.І. (2024). Проблеми соціальної адаптації ветеранів в Україні https://isnasu.org.ua/popsci/010_Klymenko_Chepurko_-_Pr oblemy_veteraniv.php

Ковалевська, Є. (2022, October 24). Без відпочинку і вихідних. Чи можливі відпустки для військових під час війни. BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63342059>

Національна соціальна сервісна служба (04 липня 2024). Соціальна адаптація ветеранів війни та членів їхніх сімей. <https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-adaptatsiia-veteraniv-viiny-ta-chleniv-ikhnikh-simej>

Радіо Свобода (15 січня 2025). Зеленський озвучив нинішню чисельність української армії. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyy-chysel%CA%B9nist-armiya/33276800.html>

Ремовська, О (25 серпня 2023). Директорка “Лісової поляни”: ПТСР — це проблема 15-20% ветеранів. Суспільне новини. <https://suspilne.media/559005-direktorka-lisovoi-polani-ptsr-ce-problema-15-20-veteraniv/>

- Управління Верховного Комісара (Лютий 2025). Human rights 3 years into Russia's invasion of Ukraine. <https://hrmmu-3-year-update.my.canva.site/ukrainian>
- BBC News Україна. (2024, December 3). Скільки загинуло українських військових. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93qzjyvx83o>
- Харченко, О. І. (2011). Порівняльна характеристика методологічних підходів у соціологічних дослідженнях. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки, (13), 103-110 https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_103.pdf
- Шемчук О, Васюкова Н, Дзеружинська Н, Шемчук В. Актуальні питання ментального здоров'я військовослужбовців сектору безпеки і оборони України. РМГР [інтернет]. 31, Грудень 2023 [цит. за 19, Травень 2025];8(4). доступний у: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/469>.
- Яців, Д. Сендецька -Монюк, І (24 січня 2025). Хотів побачити, як росте дитина: чому військові йдуть у СЗЧ та як після цього повернутися на службу без покарання <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/932513-hotiv-po-baciti-ak-roste-ditina-comu-vijskovi-jdut-u-szc-ta-ak-pisla-cogo-po-vernutisa-na-sluzbu-bez-pokaranna/>
- Burri, A., & Maercker, A. (2014). Differences in prevalence rates of PTSD in various European countries explained by war exposure, other trauma and cultural value orientation. *BMC Research Notes*, 7, 407. <https://doi.org/10.1186/1756-0500-7-407>.
- Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., Karatzias, T., & Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire: development of a self-report measure of

- ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536–546. <https://doi.org/10.1111/acps.12956>.
- Debats, D. L. H. M. (1996). Meaning in life: psychometric, clinical and phenomenological aspects. <https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/10223324/c5.pdf>
- Dell'Osso, L., Lorenzi, P., Nardi, B., Carmassi, C., & Carpita, B. (2022). Post Traumatic Growth (PTG) in the frame of traumatic experiences. *Clinical Neuropsychiatry*, 19(6), 390–393. <https://doi.org/10.36131/cnfioritieditore20220606>
- Harman, G. (2000). *Explaining value and other essays in moral philosophy*. Oxford University Press.
- Frese, M. (2015). Cultural practices, norms, and values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(10), 1327–1330. <https://doi.org/10.1177/0022022115600267>.
- Grube, J. W., Mayton, D. M., & Ball-Rokeach, S. J. (1994). Inducing change in values, attitudes, and behaviors: Belief system theory and the method of value self-confrontation. *Journal of Social Issues*, 50(4), 153–173. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01202.x>.
- Gherman, C. (2012). Maslow pyramid-Possible interpretation. *International Journal of Learning & Development*, 2(1), 581-592. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e890fa1cefe38ca197eed33d3346dfd7a87b5809>
- Helpman, L., Besser, A., & Neria, Y. (2015). Acute posttraumatic stress symptoms but not generalized anxiety symptoms are associated with severity of exposure to war trauma: A study of civilians under fire. *Journal of Anxiety Disorders*, 35, 27–34. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2015.08.001>

- Karatzias, T., Shevlin, M., Ben-Ezra, M., McElroy, E., Redican, E., Vang, M. L., Cloitre, M., Ho, G. W. K., Lorberg, B., Martsenkovskiy, D., & Hyland, P. (2023). War exposure, posttraumatic stress disorder, and complex posttraumatic stress disorder among parents living in Ukraine during the Russian war. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 147(3), 276–285. <https://doi.org/10.1111/acps.13529>
- Maltseva, K., Halimov, E., & Kuchynskiy, O. (2023). Individual values, collective values and sacred values: Cognitive ethnography in Ukraine during war. *Journal of Cultural Cognitive Science*, 7(3), 325–353. <https://doi.org/10.1007/s41809-023-00134-2>
- Maltseva, K. (2018). Values, norms, and social cognition. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 1, 3-9. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2018.3-9>
- Morina, N., Stam, K., Pollet, T.V., & Priebe, S. (2018). Prevalence of depression and posttraumatic stress disorder in adult civilian survivors of war who stay in war-afflicted regions. A systematic review and meta-analysis of epidemiological studies. *Journal of Affective Disorders*, 239, 328-338. DOI: [10.1016/j.jad.2018.07.027](https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.027)
- Morina, N., Stam, K., Pollet, T. V., & Priebe, S. (2018). Prevalence of depression and posttraumatic stress disorder in adult civilian survivors of war who stay in war-afflicted regions. A systematic review and meta-analysis of epidemiological studies. *Journal of affective disorders*, 239, 328–338. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.027>.
- Murthy, R. S., & Lakshminarayana, R. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World psychiatry: Official Journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 5(1), 25–30.

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1472271/pdf/wpa050025.pdf>

- Pavlova, I., Graf-Vlachy, L., Petrytsa, P., Wang, S., & Zhang, S. X. (2022). Early evidence on the mental health of Ukrainian civilian and professional combatants during the Russian invasion. *European Psychiatry : The Journal of the Association of European Psychiatrists*, 65(1), e79. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2022.2335>
- Pyszczynski, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2015). Thirty years of terror management theory. *Advances in experimental social psychology* (Vol. 52, pp. 1–70). Academic press. <https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2015.03.001>
- Ramogwebo, T., Hlongwane, J. S., Bhanye, J., & Matamanda, A. (2024). Doing fieldwork among hard-to-reach populations: An account of local female researchers studying foreign migrants in downtown Bloemfontein, South Africa. *International Journal of Qualitative Methods*, 23(5), 1-12. DOI: [10.1177/16094069241241150](https://doi.org/10.1177/16094069241241150)
- Richardson, J. (2020). *Nietzsche's values*. Oxford University Press.
- Rokeach, M. (1968). A theory of organization and change within value-attitude systems. *Journal of Social Issues*, 24(1), 13–33. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1968.tb01466.x>
- Rohan, M. J. (2000). A rose by any name? The values construct. *Personality and Social Psychology Review*, 4(3), 255-277. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0403_4
- Rokeach, M. (2008). *Understanding human values*. Simon and Schuster.
- Seligman, C., Olson, J.M., & Zanna, M.P. (Eds.). (1996). *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, Volume 8 (1st ed.). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203773857>

- Samoliuk, N., Bilan, Y., Mishchuk H., et al. (2023). Managing a veteran business: Topicality and opportunities for social adaptation of combatants. *Polish Journal of Management Studies*, 28(1), 295-310. <https://doi.org/10.17512/pjms.2023.28.1.17>.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Shenton, A. K., & Hayter, S. (2004). Strategies for gaining access to organisations and informants in qualitative studies. *Education for Information*, 22(3-4), 223-231. <https://doi.org/10.3233/EFI-2004-223-404>.
- Steinert, S. (2023). Sociology and value. In: *Interdisciplinary value theory*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-10733-7_3
- Thome, H. (2015). Values, sociology of. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, 25(2), 47-53. DOI: 10.1016/B978-0-08-097086-8.32167-5
- Whitehouse, H., McQuinn, B., Buhrmester, M., & Swann, W. B., Jr. (2014). Brothers in arms: Libyan revolutionaries bond like family. *PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(50), 17783–17785. <https://doi.org/10.1073/pnas.1416284111>
- Wu, L., Chen, Y., & Huang, X. (2025). Development and validation of the values internalization scale. *Behavioral Sciences*, 15(5), 660. <https://doi.org/10.3390/bs15050660>

*ДОДАТОК А. Зразок анкети, адміністрованої
респондентам-військовослужбовцям для участі у дослідженні*

Вітаю!

Мене звати Антон і я студент-соціолог Національного університету "Києво-Могилянська академія". Наразі я проводжу дослідження для дипломної роботи, для якої потребую Вашої активності і залученості. Ця гугл-форма використовується для збору даних для дослідження на тему, яку Ви бачите у заголовку анкети. У цьому дослідженні я вивчаю цінності, які наразі присутні у військовослужбовців. Буду дуже вдячний за Ваші відповіді.

Проходження анкети займе у Вас 10-15 хвилин.

Якщо у Вас є якісь рекомендації або побажання до анкети, Ви можете їх висловити у найнижчій графі для відкритої відповіді.

- Опитування є конфіденційним
- Опитування є повністю анонімним.

Контактна пошта - anton.nehreiev@ukma.edu.ua

Розділ 1. Поточні цінності опитаних військовослужбовців

1.3 переліку нижче наведених цінностей, оберіть найбільш важливі для Вас.

- Мир у світі
- Безпека сім'ї
- Свобода (незалежність в усіх сферах життя)
- Рівність (рівність можливостей для всіх)
- Самоповага (самовдосконалення)
- Щастя

- Мудрість (зрілий погляд на життя)
- Національна безпека
- Вічне життя (спасіння у релігії)
- Справжня дружба (братерство)
- Відчуття досягнення цілей
- Внутрішня гармонія
- Комфортне життя
- Зріла любов (сексуальна і духовна близькість)
- Соціальне визнання
- Захоплююче життя
- Безпека і радість від життя для власних дітей

2.3 переліку нижче наведених цінностей, оберіть найбільш важливі для Вас.

- Амбіції
- Мати широкі погляди на світ
- Мати безтурботне життя
- Бути охайним
- Бути сміливим
- Мати здатність пробачати людям
- Бути корисним іншим людям
- Бути креативним
- Бути чесним
- Бути незалежним (самостійним)
- Бути люблячим (ніжним, ласкавим)
- Бути слухняним (ретельним, шанобливим)
- Бути ввічливим
- Бути відповідальним (надійним)
- Бути дисциплінованим

Подальше опитування респондентів стосовно поточних ціннісних пріоритетів із використанням 4-бальної шкали Лайкерта (де 1- зовсім неважливо, а 4- вкрай важливо):

- 3.Для мене важливо мати базові потреби у достатку (їжа, гарний одяг, власне житло).
- 4.Мені важливо мати здоровий і довгий сон.
- 5.Внутрішній спокій та гармонія - головне для мене.
- 6.Власна безпека - не головний фактор для мене
- 7.Знайти людину, з ким можна розділити своє життя - одна з головних цілей мого життя
- 8.Мої друзі/побратими (посестри) - найголовніше, що є в моєму житті
- 9.Ставити все нові цілі і досягати їх - моє кредо
- 10.Пошук того, що зробить мене щасливим - ціль мого життя
- 11.Для мене важливо бути достойним(-ою) батьком/матір'ю
- 12.Мої досягнення дають мені змогу поважати себе
- 13.Я почуваю себе краще, коли навчаюсь чомусь новому
- 14.Мені важливо охайно і красиво виглядати
- 15.Мені важливо забезпечити своїх дітей всім, що вони потребують
- 16.Я хочу постійно вдосконалювати свої навички
- 17.Стабільність у житті багато значить для мене
- 18.Мені важливо мати джерело натхнення (музика, кіно, мистецтво)
- 19.Мені важливо проявляти свою любов до власних дітей
- 20.Для мене важливо, щоб інші мене поважали та визнавали як гідного
- 21.Мені важливо ставитися до самого себе завжди самокритично та постійно вдосконалюватися

22. Мені важливо, щоб мої діти мали гідне і любляче ставлення до мене

23. Відчувати тепло та любов від оточуючих багато значить для мене

24. Мені важливо навчати своїх дітей правильним речам

25. Вкажіть Вашу стать

- Жіноча
- Чоловіча
- Інше

26. Скільки Вам років?

- 18-28
- 29-39
- 40-50
- 51-61

27. Протягом якого часу Ви вже перебуваєте у лавах Сил оборони?

- Менше року
- 1-2 роки
- 3-4 роки
- 5+ років

28. Чи маєте Ви досвід участі у бойових діях?

- Так
- Ні

29. Чи є у Вас діти?

- Так
- Ні

30. Якщо так, скільки у Вас дітей?

- 1-2
- 2-3
- 4 і більше

Розділ 2. Досвід

Будь ласка, подумайте про досвід, який Вас найбільше турбує, і дайте відповідь на наступні запитання щодо нього. Будь ласка, уважно прочитайте кожен пункт, а потім вкажіть, наскільки вас турбувала ця проблема відносно Вашого досвіду протягом минулого місяця (1- взагалі не турбувало, 4- вкрай турбувало)

31. Сумні сни, які відтворювали частину досвіду або явно пов'язані з досвідом?

32. Мали потужні образи перед очима або спогади, які іноді спливали на думку, через що Ви відчували, що досвід знову повторюється тут і зараз?

33. Згадуючи про цей досвід, ставали вкрай пильним, обачним або насторожі?

34. Відчували тремтіння або були легко враженими?

35. У минулому місяці вищезгадані проблеми вплинули на ваші відносини або соціальне життя?

36. Згадуючи про цей досвід, чи він впливав на вашу роботу або здатність виконувати свої обов'язки?

37. Чи впливав цей досвід на будь-яку іншу важливу частину вашого життя, таку як виховання дітей, стосунки, спілкування з друзями або інші важливі діяльності?

38. Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе заціпенілим або емоційно замкненим?

39. Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе невдахою або безпорадним?

- 40.Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви себе далеким або "відрізаним" від людей (відчуття непорозуміння або психологічної дистанції)?
- 41.Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви сильне бажання побачити свою сім'ю, зокрема дітей?
- 42.Згадуючи цей досвід, чи було важко Вам залишатися емоційно близьким до людей?
- 43.Згадуючи цей досвід, чи відчували Ви страх за своїх дітей?

Розділ 3. Подразнюючі фактори

Нижче наведений перелік екстремальних факторів, які пов'язані з війною. Будь ласка, зазначте найбільш подразнюючі фактори для Вас, де 1 - взагалі не впливає на Вас, а 4 - має вкрай сильний вплив.

- 44.Я відчував фінансові труднощі
- 45.Я чув або бачив бомбардування або артилерійський вогонь
- 46.Я став свідком руйнувань
- 47.Я не міг спати доволі тривалий час
- 48.Я втратив роботу (тимчасово або на тривалий період)
- 49.Я сумував за своєю сім'єю, зокрема дітьми
- 50.Я бачив/брав участь у стрілковому бої
- 51.Хтось близький мені (батько, брат, сусід, друг) був фізично поранений на війні
- 52.Хтось близький мені зазнав пошкоджень або руйнації свого будинку
- 53.Близькі мені люди вимушені були фізично переміститись у більш безпечне місце
- 54.Мої діти вимушені довго мене не бачити
- 55.Близька мені людина загинула на війні

- 56. Я бачив мертві тіла або понівечені частини тіла
- 57. Я не міг отримати доступ до таких базових потреб, як їжа, вода, медикаменти тощо
- 58. Моє рідне місто знаходиться під окупацією військами РФ
- 59. Хтось близький мені є безвісти зниклим
- 60. Хтось близький мені в полоні
- 61. Мій будинок зазнав пошкоджень або руйнації
- 62. В мене стріляли
- 63. Я був поранений
- 64. Мені довелося торкатися трупів або понівечених частин тіла
- 65. Я стріляв/вбив противника
- 66. Через війну я вимушений був розлучитися зі своєю сім'єю